

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Факультет іноземної та слов'янської філології

Кафедра теорії і практики романо-германських мов

Сушина Альона Олексіївна

**ВИКОРИСТАННЯ НОМІНАЛЬНИХ ТА ПРОНОМІНАЛЬНИХ
ЗВЕРТАНЬ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ (НА ОСНОВІ ТЕКСТІВ ІНТЕРВ'Ю)**

Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальність 014 Середня освіта. Мова і література (німецька)

Спеціалізація 014.021 Німецька мова і література

Освітня програма Середня освіта (Німецька мова і література)

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник

_____ О.С. Христенко,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики
романо-германських мов

« ____ » _____ 20__ року

Виконавець

_____ А.О. Сушина

« ____ » _____ 20__ року

Суми 2021

3MICT

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВЕРТАННЯ ЯК ОБ'ЄКТУ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	6
1.1 Місце і роль звертання у мові	6
1.2 Функції звертання із лінгвістичного погляду	11
1.3 Звертання як засіб вираження емоційної оцінки	17
Висновки до розділу 1	24
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ МОВНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ЗВЕРТАНЬ	27
2.1 Історичний огляд становлення і розвитку звертання в німецькій мові..	27
2.2 Засоби звертання в німецькій мові.....	33
2.3 Використання форм звертання у різних комунікативних ситуаціях	39
Висновки до розділу 2	45
РОЗДІЛ 3 РЕАЛІЗАЦІЯ НОМІНАЛЬНИХ ТА ПРОНОМІНАЛЬНИХ ЗВЕРТАНЬ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ НА ОСНОВІ ТЕКСТІВ ІНТЕРВ'Ю.....	47
3.1 Реалізація номінальних звертань в німецькій мові на основі текстів інтерв'ю.....	47
3.2 Реалізація прономінальних звертань в німецькій мові на основі текстів інтерв'ю.....	634
Висновки до розділу 3	68
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ZUSAMMENFASSUNGEN.....	
SUMMARY.....	
ДОДАТКИ.....	

ВСТУП

Мова як основний комунікативний інструмент невіддільна від таких понять, як комунікативний або мовленнєвий етикет, який розуміється як мікросистема національних специфічних формул стійкої комунікації, прийнятих та прописаних суспільством для встановлення контакту між співрозмовниками та підтримки спілкування у певній тональності. Сутність мови розкривається в її практичному прояві, в реалізації її функцій, перш за все, комунікативної та пізнавальної, які є основними, майже завжди присутніми в мовній діяльності.

Люди постійно взаємодіють один з одним в процесі виробництва і споживання, в побуті і культурному житті, під час такої взаємодії виникає необхідність щось повідомити один одному: поділитися своїм життєвим досвідом, обмінятися новинами, оцінкою тієї чи іншої події, відчують потребу висловити власну думку і т. д.

Система мовленнєвого етикету нації – це сукупність усіх доступних чи можливих етикетних формул. Її структура визначається такими основними елементами комунікативних ситуацій, як звертання, привітання, прощання, вибачення, подяка, побажання, проханнятощо. Серед них виділяються ті, які використовуються для встановлення та підтримки контакту між ораторами – формули звертань та привітань.

Звертання до співрозмовника є найуживанішою мовленнєвою одиницею, яка безпосередньо пов'язана з етикетом. Зазначимо, що категорія звертання викликає науковий інтерес з багатьох причин. По-перше, звертання як мовна концепція має різні визначення та інтерпретації в сучасній лінгвістиці; по-друге, є певна неоднозначність у класифікації звертань; по-третє, звертання є складовою комунікативного акту.

Актуальність. Варто зауважити, що проблема аналізу номінальних та прономінальних звертань німецької мови лишається поза увагою лінгвістів.

Тож, зазначене питання потребує детального вивчення, тим і визначається актуальність цієї роботи.

Дослідженням реалізації категорії звертання займалися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, такі як: Баракова М. Г., Величко Н. М., Вороб'єв В. В., Гольдин В. Е., Гринишин М., Загнітко А. П., Коготкова Т. С., Корнійко І. В., Клименко І. В., Оликова М. А., Райлянова В. Е., Улиш Г., Шевчук С. В., Adelung J., Spillner B., Wunderlich D.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та проаналізувати особливості використання номінальних та прономінальних звертань в німецькій мові (на основі текстів інтерв'ю).

Відповідно до поставленої мети були визначені такі основні **завдання** дослідження:

1. Розглянути місце і роль звертання у мові.
2. Описати функції звертання із лінгвістичного погляду.
3. Охарактеризувати звертання як засіб вираження емоційної оцінки.
4. Описати історичний огляд становлення і розвитку звертання в німецькій мові.
5. Охарактеризувати засоби звертання в німецькій мові.
6. Розглянути використання форм звертання у різних комунікативних ситуаціях.
7. Проаналізувати реалізацію номінальних та прономінальних звертань в німецькій мові на основі текстів інтерв'ю.

Об'єктом дослідження є категорія звертання.

Предметом дослідження є особливості використання номінальних та прономінальних звертань в німецькій мові (на основі текстів інтерв'ю).

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні того, що категорія звертання найповніше реалізується саме в німецькомовних текстах інтерв'ю.

Методи дослідження. З урахуванням поставлених завдань у роботі застосовувалися такі лінгвістичні методи і прийоми: лінгвістичне спостереження та аналітичний опис (необхідні для розгляду будь-яких мовних

одиниць), семантичний, зіставний аналіз.

Наукова новизна дослідження обумовлена актуальністю теми і полягає в тому, що в ньому вперше зроблено спробу застосування комплексного підходу до вивчення використання номінальних та прономінальних звертань на основі текстів інтерв'ю.

Теоретичною значущістю роботи є систематизація теоретичних передумов дослідження німецькомовного звертання.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання результатів даної роботи в подальших дослідженнях з лінгвістики тексту, теоретичної граматики, лексикології та стилістики німецької мови та при написанні курсових і дипломних робіт.

Матеріалом дослідження послужили німецькомовні інтерв'ю, які були відібрані для аналізу номінальних та прономінальних звертань.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВЕРТАННЯ ЯК ОБ'ЄКТУ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1.1 Місце і роль звертання у мові

Існує безліч визначень такого поняття як «мова», але в цілому, всі вони зводяться до того, що мова являє собою знакову систему, за допомогою якої здійснюється мовне спілкування і понятійне мислення. Мова є передавачем інформації, завдяки якому людина може ділитися своїм досвідом з іншими членами свого суспільства і передавати навички наступним поколінням. Розвиток мови нерозривно пов'язаний з розвитком самого суспільства. Без появи мови людство могло залишитися на більш примітивному рівні.

Зазначимо, що у результаті необхідної спільної діяльності людині доводилося вступати в контакти з іншими людьми. У неї «з'явилася потреба в спілкуванні» [39, с. 76]. З розвитком мови йде і розвиток культури суспільства в цілому.

Пізнавальна діяльність людини опосередкована мовою: «через призму мови вона отримує можливість побачити реальне життя, проєктуючи на неї за допомогою мови досвід суспільної практики» [30, с. 153]. Процеси пам'яті, уяви, мислення побудовані, головним чином, на основі мови, завдяки якому мовне спілкування людей в процесі комунікації відрізняється незвичайним багатством змісту, необмеженого в якісному і кількісному відношенні. Змістовне багатство мови позначається на її рівневій побудові: звуки – морфеми – слова – пропозиції.

Сутність мови розкривається в її практичному прояві, в реалізації її функцій, перш за все, комунікативної та пізнавальної, які є основними, майже завжди присутніми в мовній діяльності.

Люди постійно взаємодіють один з одним в процесі виробництва і споживання, в побуті і культурному житті, під час такої взаємодії виникає необхідність щось повідомити один одному: поділитися своїм життєвим досвідом, обмінятися новинами, оцінкою тієї чи іншої події, відчують потребу висловити власну думку і т. д.

У психологічному словнику поняття «спілкування» визначається як «процес встановлення і розвитку контактів між людьми, зумовлений потребами в спільній діяльності і включає в себе обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття і розуміння іншої людини» [27, с. 229].

Всесвітньо відомий філософ Г. Г. Гадамер характеризує мову, розглядаючи її функцію спілкування, в такий спосіб: «Саме мова є те, що несе в собі і забезпечує спільність світоорієнтації. Спілкування – це аж ніяк не взаємне розмежування ... розмова – це не два протікаючі поруч один з одним монологи. У розмові утворюється єдине поле обговорення» [10, с. 43]. Спілкування необхідно для формування особистості, без нього не обходиться жоден вид діяльності людини.

Визнання мови як засобу спілкування дозволяє трактувати мову в її єдиній функції – у функції комунікації, яка представляє собою досить складне інтегроване явище (інтегровані всі властивості мови) в життя людського суспільства на різних етапах його розвитку.

Комунікативна функція мови була і залишається предметом дослідження в лінгвістиці протягом всієї історії її розвитку. У результаті з'явилася велика кількість інтерпретацій і обґрунтувань як аспектів єдиної функції, так і різних функцій мови в суспільстві.

Комунікативна функція мови виражається в тому, що мова служить в якості засобу спілкування людей. Мова реалізується в мовленні, яка представляє собою зовнішній прояв мови (вербальний засіб спілкування). Відомий мислитель, американський політик і бізнесмен Даніел Уебстер висловив з приводу значення мови в житті людини таку думку: «Заберіть у

мене все, чим я володію, але залиште мені мою мову. І скоро я знайду все, що мав» [9]. Дійсно, без наявності у бізнесмена красномовної мови, вміння переконувати в правоті своїх поглядів, аргументувати наведені доводи, чітко і доказово висловлювати свої думки він не зможе мати успіх ні в одному з видів діяльності в діловому світі: ні у виступі на нараді, ні при укладенні договору, ні в процесі посередницької або рекламної діяльності.

У зв'язку з цим відомий американський оратор Френк Снелл звертається до нас з таким закликом: «Не допускайте того, щоб через ваші мовні недоліки співрозмовники намалювали неправдиву картину ваших здібностей. Примусьте вашу мову працювати на вас» [18, с. 5].

У процесі комунікації за допомогою мови мовець виражає свої думки, його співрозмовник розуміє виражені за допомогою мови думки. Результатом комунікації можна вважати реакцію слухача, прийняття сказаного до відома, зміна поведінки або уявних установок. Усе це було б неможливо без мови, виникнення та існування якої пов'язане саме з бажанням людей спілкуватися, обмінюватися інформацією. Виходячи з цього синонімами комунікації є поняття «спілкування», «обмін інформацією». Мова, будучи системою знаків, може передавати інформацію від людини до людини завдяки цим знакам.

Розглядаючи функції мови, В. В. Виноградов виділяє:

- повідомлення, під яким розуміється виклад тієї чи іншої думки або інформації;
- вплив, під яким мають на увазі спробу за допомогою мовного переконання змінити поведінку слухача;
- «спілкування як обмін повідомленнями» [34, с. 67].

Повідомлення і вплив відносять до монологічного мовлення, а спілкування є діалогічним мовленням. А разом вони реалізують комунікативну функцію мови, будучи різними видами реалізації даної функції, в чому беруть участь також вираження почуттів, емоцій, станів.

Соціальну обумовленість розвитку мови, існування зв'язку між людським суспільством і мовою, вбачали ще стародавні вчені. Так,

Аристотель писав: «З усіх живих істот тільки людина обдарована мовою». При цьому Аристотель мав на увазі не просто індивіда, а громадської людини, оскільки головне завдання мови полягає в тому, щоб служити засобом спілкування між людьми [34, с. 86].

Зміни, що відбуваються в суспільстві, його розвиток призводять до зміни умов процесу комунікації. У змінених умовах змін зазнає і сама мова, а також умови її використання в суспільстві. Як зміну умов процесу спілкування ми можемо розглядати включення в процеси комунікації технічних пристроїв, паралельне використання з природними, а іноді і спільне зі штучними мов, різних кодів. Причому кількість штучних мов і кодів зростає з кожним роком.

На основі сказаного, можна зробити наступні висновки:

1. Мова являє собою соціальний феномен.
2. Основне призначення мови полягає в тому, щоб служити засобом спілкування людей, забезпечити спілкування між членами суспільства, виконувати функцію колективної пам'яті соціального колективу.
3. Мова і суспільство розвиваються на основі тісного взаємозв'язку, взаємозалежності і взаємовпливу, вони не можуть існувати одне без одного.
4. Мова – це основа взаєморозуміння в процесі комунікації, соціального миру та розвитку, явище духовної культури людства, найважливіший інтегратор суспільства.

Зауважимо, що ми також відзначаємо тісний зв'язок між розвитком мови та суспільства. Стан суспільства істотно впливає на розвиток мовлення, оскільки відображає соціальну диференціацію, а на його стан впливають демографічні процеси, рівень освіти громадян, розвиток науки тощо. Соціально-політичні зміни в суспільстві не можуть не впливати на мову; це також впливає на засоби звертання. У його формах та структурі своєрідно відображаються особливості кожної мови. Лінгвістичні стереотипи поведінки концентрують елементи національної культури, національного характеру і на те, що називається «етнічним менталітетом» [3, с. 61]. Кожен етнос має свої

специфічні риси, які залежать від особливостей форм вираження, притаманних членам певного національно-мовного колективу.

Знаючи національність людини, ми зазвичай пов'язуємо її з певними властивостями, які притаманні людям з їхнього культурного середовища. Кожна культура має свої особливості, які її характеризують. Вона створена людьми, що належать до цієї культури і формують їхню ідентичність. Культури вирізняються своїми символами, ритуалами, поведінкою, нормами та цінностями, що становлять ядро культури. Для кожної культури також характерні переконання, в тому числі й особливості звертання, що склалися під впливом не лише культурних, але й соціально-економічних та політичних факторів.

Окрім мови, дуже важливо знати культуру нації, її цінності, щоб краще зрозуміти її світогляд, оскільки «щоб мовлення було засобом спілкування, воно повинно мати унікальне або подібне розуміння дійсності» [29, с. 31]. Сприйняття поведінки представників інших культур засноване на визнанні та розумінні культурних відмінностей. У цьому контексті не остання роль належить конверсії. «Соціолінгвістика вивчає різні впливи соціального середовища на мову та мовленнєву поведінку, спрямовані на встановлення того, як використовується мовний знак людей – всі однаково чи по-різному, залежно від їх віку, статі, соціального статусу, рівня освітнього характеру, рівня загального характеру культури тощо» [15, с. 165]. Німецькі форми звертання як невід'ємний елемент мови нації мають свої особливості використання та функціонування.

Використання певних звертань відображає національні особливості культури, тісно пов'язане з лінгвістичними та культурологічними дослідженнями. Лінгвокультурологія – «галузь лінгвістики, що виникла на перетині лінгвістики та культурології», як вивчення гуманітарної дисципліни, матеріальна і духовна культура, втілена в живій національній мові і з'являється в мовних процесах або як інтеграційне поле знань, поглинає результати

досліджень з культурології та лінгвістики, етнолінгвістики та культурної антропології [33, с. 89].

«Лінгвокультурологія – частина етнолінгвістики, присвячена вивченню та опису відповідності мови та культури в їх синхронній взаємодії» [40, с. 217]. «Об'єктом вивчення цієї дисципліни є реальність процесів і явищ, взаємодія мови як транслятора культурної інформації і людини, що створює цю культуру, використовуючи мову; предметом дослідження є частина об'єкта у вигляді мовних одиниць, узагальнення результатів людської свідомості, зафіксованих у міфах, легендах, фольклорному та релігійному дискурсах, літературних текстах, фразеологічних одиницях, метафорах, символах, пареміях тощо» [33, с. 35-36]. «Лінгвокультурологія розглядається як остання галузь етнолінгвістики. Завданнями цієї дисципліни є вивчення та опис взаємозв'язку мови та культури, мови та етнічної групи, мови та національного менталітету» [8, с. 64-65].

На наш погляд, лінгвокультурологія – це цілісна лінгвістична та культурна дисципліна, тому що вона об'єднує багато суміжних наук з метою вивчення культурної спадщини народу, яка закріпилася за мовою.

Представники різних лінгвістичних шкіл та напрямків трактують звертання в широкому загальнолітературному розумінні, виділяючи його морфологічні, синтаксичні, аксіологічні, культурні, семантико-стилістичні та інші характеристики.

У наступному пункті нами будуть проаналізовані основні етапи, характеристики та функції поняття «звертання».

1.2 Функції звертання із лінгвістичного погляду

Перейдемо до основних етапів та характеристик дослідження звертання.

Перш за все, звернемося до розгляду образної характеристики М. В. Ломоносова, згідно з якою в звертанні можна «порадити, засвідчити,

обіцяти, погрожувати, похвалити, знущатися, втішати, попроситися, пошкодувати, наказати, заборонити, просити пробачення, плакати, скаржитися, попросити, розповісти, пояснити, привітати тощо» [31, с. 379]. З такої універсальності випливає: звертання – це органічний і водночас специфічний елемент структури будь-якої мови, мовна універсалія комунікативного та функціонального характеру.

Що стосується німецьких вчених, то XVIII ст. І. Аделунг, описуючи англійську мову, зазначив, що «звертання, виконуючи функції встановлення та підтримки контакту, забезпечує міжособистісну комунікацію, у сфері якої діють так звані постулати співпраці: максима інформаційної повноти, максима кількості, максима манери» [52, с. 257]. Більшою мірою це стосується, на наш погляд, німецької мови з її розгалуженою системою різнорідних ілокутивних засобів.

Німецький дослідник К. Бюлер кваліфікував «звертання як одну з трьох функцій мови» [4, с. 34], яка взаємодіє з експресивною та комунікативною, породжена психічними здібностями людини мислити, відчувати та висловлювати свої думки. Звертальна (апелятивна за К. Бюлером, або конотативна за Р. Якобсоном) функція, відповідно до тієї ж концепції, відповідає одному з трьох типів висловлювання, а саме спонукальному.

Зауважимо, що у другій половині XX ст. напрями лінгвістики отримали «антропоцентричну орієнтацію», вчені звернули особливу увагу на носія мови та користувача мови, його психологію [46, с. 7].

Важливо також, що в сучасних дослідженнях звертання розглядається не лише в контексті граматики, але і як складова комунікативного акту.

Так, наприклад, професор Кільського університету А. Коц у 80-х роках минулого століття розглядав такі «кореляції» у своїх роботах [69; 70]:

- 1) суспільство та мова;
- 2) суспільство та система форм звертання;
- 3) мова та система форм звертання;
- 4) комунікант та система форм звертання;

5) спілкування та мова.

Перелічені дихотомії відрізняються взаємозв'язком. Така взаємозалежність є переконливим доказом того, що звертання має подвійний характер – соціальний та мовний. Форми звертання є своєрідними показниками розвитку суспільства; вони змінюються під впливом соціально-економічних та політичних змін. Дослідники відзначають у своїх роботах про зв'язок звертання із соціальною системою суспільства (У. Аммон, Ф. Браун, М. Данасо, Г. Гартман, А. Коц). На їхню думку, «звертання вказують на мовну особистість, перетворюючи її на адресата мови, форми звертання є маркерами міжособистісних відносин між мовцем та адресатом і служать засобом орієнтації в комунікативній ситуації» [69; 70; 54].

Термін «звертання» традиційно трактують у двох основних проявах (значеннях):

- 1) звертання як мовленнєвий акт, тобто ситуація звертання;
- 2) «звертання як мовний матеріал, який виконує цей мовленнєвий акт» [12, с. 228].

Зазначимо, що звертання в традиційному розумінні – слово чи фраза, стосується людини, якій адресовано мовлення, іноді – предмет. Зауважимо, що ця теза стосується німецької мови, ніж української, у якій через необов'язкове використання з особовими формами дієслів особових займенників звертання може виражатися певною мірою імпліцитно.

Отже, «звертання – це мовна універсалія комунікативно-функціонального характеру. Іншими словами, це один з основних універсальних засобів, що виробляється мовою для забезпечення спілкування між людьми та встановлення зв'язку між виразом і предметом спілкування, інтеграцією різних сторін та компонентів ситуації спілкування в єдину комунікативну дію.» З одного боку, апеляція є функцією офіційної лінгвістичної одиниці, полягає у направленні тексту в цілому та окремих його частин до адресата, а також у встановленні відповідності між очікуваннями адресанта та адресата, що відображає характер соціально типізованих

відносин між ними в процесі створення та відтворення тексту, а з іншого боку, це слово займає позицію звертання та виконує функції звертання [11, с. 114- 115]. Ця характеристика звертання свідчить про його складність та різноманітність.

Визначення, наявні в лексикографічних джерелах, такі як «звертання – використання іменників, займенників, субстантивованих прикметників чи еквівалентних їм словосполучень, що використовуються для позначення осіб, до яких звертається мовець» [2, с. 276], не відображають багатовимірність та неоднозначність цієї категорії.

Оскільки звертання має складний лексичний та граматичний характер, немає одностайності щодо його кваліфікації. Крім того, категорія звертання є багатофункціональною, тому виникають труднощі у визначенні її домінуючої та змінної функцій.

Що стосується класифікації звертань, то вони розрізняють власне звертання та риторичне звертання. Власне звертання стосується конкретної особи чи осіб, увагу яких доповідач привертає до свого мовлення. Таке звертання вимагає певної реакції людини. Риторичне звертання не розраховане на безпосередню реакцію тих, кому воно адресовано. Воно поширюється на відсутніх людей, тварин або неживих предметів [21, с. 76].

Н. А. Олікова [35] розрізняє звертання за принципом нормативності. Під нормативними формами звертань розуміють відповідність або невідповідність нормам, що стосуються певної соціальної групи. Нормативні форми звертань відповідають прийнятним нормам у суспільстві. Ненормативні форми стосуються периферійних елементів.

Загальною групою слів, які виступають як звертання, є іменники, поділені на дві великі лексичні та семантичні групи: власні назви та загальні назви, у свою чергу, поділяються на підгрупи за лексико-семантичними показниками. За функціональними характеристиками номінальні (змістовні) форми звертань поділяються на антропонімічні (прізвища, повні імена, зменшувально-пестливі імена, прізвиська) та апелятивні (періодичні

звертання, звертання за професійною приналежністю, традиційні ввічливі форми, форми звертань, які не містять оцінку). Пестливі вирази виражаються багатьма мовами зоонімами, назвами рослин та їх частин, назвами частин тіла, солодощами тощо.

Залежно від комунікативних завдань загальні назви виступають як звертання, поділяються на неоцінні, комунікативним завданням яких є ім'я адресата, та оцінно-емоційні, що виражають суб'єктивне ставлення адресата до адресанта. Неоцінні звертання складаються з традиційних ввічливих форм, термінів спорідненості, слів, що позначають звання, професії, а також випадкових звертань. Кожна з цих категорій має свої лексичні та граматичні особливості, які визначаються комунікативною функцією звертань.

Незважаючи на те, що функціям звертань була присвячена велика кількість робіт, в яких наводяться різні класифікації на основі різних теоретичних основ, питання залишається дискусійним.

Звертання як компонент комунікативної ситуації може виконувати кілька функцій, які оновлюються відповідно до конкретного комунікативного завдання. Апелятивна функція – основна інваріантна функція звертання в плані мовленнєвої діяльності. Конкретизація комунікативної функції мови, за Р. Якобсоном, дозволяє виділити «варіативні функції звертання: конотативна, орієнтована на адресата мови, експресивна (оцінно-характеризувальна), фатична (встановлення контакту), метамовна (організаційна та регулювальна)» [51, с. 308].

Інші джерела виділяють такі функції, як «клична та оцінно-експресивна» [5, с. 276]. Безперечно, що звертання часто забезпечує вираження експресивності. Серед інших функцій звертання є орієнтувальна. Однак основна (в найзагальнішому розумінні) функція звертання полягає в тому, щоб спонукати співрозмовника слухати, спонукати його до спілкування.

Одна з очевидно важливих функцій звертання – емоційна. «Пізнавальний процес, в якому знаходиться комунікант, є основою для

функціонування форм звертання у ролі вираження емоцій. На процес пізнання багато в чому впливають емоції та почуття, які переживає людина» [47, с. 65].

Аналогічної думки дотримується В. Е. Райлянова [37], яка підкреслює особливе місце емотивної функції звертань, суть якої полягає в тому, що в апелятивних номінаціях оратор виражає свої почуття, емоції безпосередньо або завуальовано до адресата та його дій. Без винятку всі номінації осіб, які займають позицію звертання, оскільки вони є характеризують, в різній мірі виражають особисте емоційно-оцінне ставлення мовця до адресата, однак кваліфікаційні номінації, порівняно з ідентифікаційними, більш чітко показують характерну властивість звертання через наявність очевидної оцінної семантики. Кваліфікаційні номінації містять якісні та оціночні імена осіб, пов'язаних з емоційним ставленням оточуючих. Їх комунікативна мета – не називати співрозмовника, а приписувати йому певну ознаку.

І. В. Корнійко [25], яка досліджувала звертання як динамічний засіб вираження конверсії на матеріалі німецької мови. Звертання належить до тих явищ, які за допомогою мовних засобів відображають соціальну структуру суспільства. Це явище досліджується на основі вивчення сукупності факторів, що визначають прийняття відповідних форм. Звертання – головний засіб вираження зверненості мовлення; воно реалізується усно та невербально. Мовні та немовні засоби співвідносяться між собою. З точки зору лексичної реалізації, форми звертання стосуються однієї з трьох зон: узуальної, перехідної або okazіональної.

У мовленнєвому спілкуванні форми звертання виконують різноманітні функції: номінативні, називаючи адресата виступу адекватно або неадекватно та управління комунікативним процесом як з точки зору поетапного розгортання комунікативного акту, так і з точки зору того, що комуніканти дотримуються принципу співпраці через взаємну роботу. Звертання – явище динамічне, і мовні засоби його прояву відображають соціальні зміни або є засобом реалізації інтересів окремих соціальних груп за допомогою спрямованої мовної політики.

Динамічність звертання простежується у таких нових тенденціях [5]:

- зміна сфери функціонування du- та Sie-звертання;
- спрощення парадигми форм звертання як виразників максими ввічливості;
- специфікація форм звертання за статевою належністю адресата, тобто фемінізація форм звертання.

Звертання в рамках реалізації стратегії підвищення важливості співрозмовника (маніпулятивна стратегія) може бути інструментом впливу.

У цьому контексті варто згадати Д. Вундерліха, який вперше розглядав «звертання як окремий комунікативний тип висловлювання, підкреслюючи особливу функцію звертання – привертати увагу адресата» [77, с. 77].

Ілокутивна сила звертання полягає в тому, що вона викликає перлокутивний ефект, запланований суб'єктом промови і є засобом цілеспрямованого регулювання поведінки адресата.

Так, звертання – це активний впливовий мовний інструмент, крім основної функції привернення уваги, викликає зміну психічного та емоційного стану адресата, його поведінки.

1.3 Звертання як засіб вираження емоційної оцінки

Роль мовного етикету у встановленні міжособистісних контактів зростає, відповідно в лінгвістиці посилюється інтерес до проблем мовного оформлення цих контактів. «За допомогою ввічливості як тактичного прийому адресант без особливих зусиль досягає бажаної мети» [1, с. 67].

У представників однієї культури є однакові або схожі зразки або форми поведінки, всі відповідні процеси відбуваються майже автоматично. Свідомо чи несвідомо, іноді навіть не бажаючи цього, ми ототожнюємось із культурним середовищем, тому власна культура є значною частиною нашої ідентичності. Це можна простежити на прикладі звертання, також невід'ємної частини мовленнєвого етикету.

«Спілкування – це діяльність людини, під час якої відбувається обмін інформацією. Отже, під час спілкування враховуються особливості мовленнєвого етикету» [48, с. 77]. Ця теза безпосередньо пов'язана із засобами звертання.

Мовленнєвий етикет – національно специфічні правила словесної поведінки, які реалізуються, зокрема, в системі стійких формул і виразів, рекомендовані для висловлення вдячності, прощання, в різних ситуаціях (ввічливому) контакті зі співрозмовником, зокрема для привітання, прощання тощо. Таким чином ці ввічливі засоби «орієнтовані на вираження поваги до співрозмовника та поваги до власної гідності. Вони є органічною частиною культури відносин, соціальної культури взагалі» [36, с. 29].

Мовленнєвий етикет служить засобом вербального забезпечення етикету в широкому сенсі. Його особливість полягає в поєднанні двох різних спектрів. З одного боку, це широкий або універсальний спектр стереотипів або мовленнєвих формул, які охоплюють багато різних ситуацій, а з іншого – спектр є відносно обмеженим, зокрема, звертання (а також приверненням уваги, привітання, прощання тощо).

Мовленнєвий етикет кожної нації має свої особливості, в тому числі конкретні, відображає її культурні традиції та відповідає її духовним основам. Форми звертання відображають ці особливості, оскільки вони змінюються під впливом різних факторів, що впливають на розвиток нації.

Дотримання мовленнєвого етикету людьми так званих «лінгвоінтенсивних» професій – посадові особи усіх рангів, лікарі, юристи, транспортні працівники – також має виховне значення, сприяючи вдосконаленню не лише мовної, а й також загальної культури суспільства.

Звичайно, «важливо, щоб неухильне, ретельне дотримання правил мовленнєвого етикету членами колективу навчального закладу, підприємства, офісу і т.д. зберігало позитивний імідж та престижність» [48, с. 78]. Підкреслимо, що на мовленнєвий етикет впливає багато факторів. Перш за все, це визначається обставинами, в яких відбувається спілкування, залежить від

соціального статусу суб'єкта та адресата спілкування, їх професії, віку, статі, характеру, релігії тощо. Мовленнєвий етикет, безперечно, має національну характерну специфіку. Кожна нація створює свою власну систему правил мовленнєвого етикету. Ця особливість образно визначається лінгвістами так: «Етика (етнічна) та / або соціальна (за віком, професією, релігією тощо) визнає етикетом "власного народу"» [36, с. 30].

З прагматичної точки зору категорія ввічливості нерозривно пов'язана з теорією мовних актів. Тут треба уточнити, що під мовним актом розуміється «цілеспрямована мовна дія, що здійснюється відповідно до прийнятих в даному суспільстві норм комунікації» [22, с. 351]. Розглядаючи поняття «ввічливого мовного спілкування», слід згадати про такі мовні акти, як прохання, наказ, подяка, вибачення, прощання і інші.

Для нас найбільший інтерес представляє мовний акт «звертання», який реалізується в німецькій мові. Вивчення мовного акту «звертання» показало, що дане явище швидко реагує на будь-які зміни в соціальному та історичному аспектах. «У ряді контактостановлюючих засобів мови за звертанням закріплений особливий статус. Дана одиниця мовного етикету працює на залучення уваги адресата, тобто реалізує вокативну функцію, і готує до подальшого сприйняття інформації, обумовлюючи, таким чином, мовний контакт» [43, с. 14].

«Звертання – один із мовних засобів вираження взаємних відносин між людьми». На думку Н. А. Олікової [35, с. 87], ці мовні відносини визначаються насамперед місцем людини в суспільстві.

Форма звертання є показником ввічливості, тому що вона, як мовне явище, включена в стратегії уникнення конфліктів. Багато дослідників визначають характеристики порушень принципів ввічливості. Вони звертають увагу насамперед на соціально-психологічні фактори, що визначають форми та функції ввічливої поведінки. Ввічливість відображається в різних типах дискурсу та інших методах вираження мови. З іншого боку, ввічливість – це оцінка адресата себе як представника певної групи, суспільства. Взаємодіючи

з учасниками спілкування, оратор хоче досягти схвалення його дій, він намагається усунути перешкоди, які виникають під час мовленнєвої діяльності, вибравши відповідну форму звертання.

Здійснюючи контактну функцію, «звертання не тільки ідентифікує адресата мови, а й містить у собі вказівку на ставлення до нього адресанта». При цьому відносини, що передаються лексичною складовою звертання, диференціюються за двома параметрами: соціальному та емоційному, що відображає соціально-регулятивну і оціночно-характеризуючі функції звертання [1, с. 6].

Існує кілька підходів до класифікації форм звертань.

Так, І. В. Дорофєєва пропонує розділяти їх на прості (що складаються з однієї лексичної одиниці) і складні (складаються з декількох лексичних одиниць), а Н. А. Гаврильєва виділяє 24 моделі «структурної організації феномена звертання»: іменник + артикль / іменник + займенник / іменник + займенник / прикметник і т. д. [41].

Для нас найбільший інтерес представляє класифікація П. Брауна [54], у рамках якої виділяються 3 групи звертань:

- займенникові форми звертань;
- іменні форми;
- дієслівні форми.

Спираючись на зазначену класифікацію, ми можемо виділити безліч звернень займенникового характеру: «du» – «ти», «Sie» – «Ви», «Ihr» – «Ви» і інші. Займенники «du» («ти») і «Sie» («ви») в німецькій мові здавна мали символічне значення: їх використання дозволяло встановити вік, класову приналежність адресата.

Незважаючи на те, що займенник «Sie» («ви») спочатку претендував на вживання в якості максимально ввічливої форми звертання, протриматися йому в цій функції вдалося недовго. Уже в кінці XVII століття аристократія починає вживати цей займенник для вираження зневажливого, поблажливого ставлення до співрозмовника, висунувши в якості альтернативи шанобливе

звертання в третій особі множини – «Sie» («Ви»), що походить від іменних звертань типу «Ihro Gnaden» – «Їхня милість». «Форма «Ihr» («Ви») продовжує вживатися як етикетна, займаючи проміжне положення між Sie (3 о. мн.) та Er / Sie (3 о. одн.)» [7, с. 356].

Таким чином, в німецький ужиток проникають такі ввічливі звертання, як «Ihr», «Sie», популярними стають титули «Herr», «Frau», які свого часу запозичувалися у аристократії. Сьогодні ми можемо говорити про якусь демократичність в спілкуванні в німецькому суспільстві, про що свідчать, зокрема, форми звертань, прийняті в офіційній та неофіційній комунікації.

Сучасна німецькомовна молодь зазвичай не замислюється над тим, хто повинен перший запропонувати перейти на «du» – чоловік чи жінка, хоча ця прерогатива належала лише чоловікам. Що стосується приватного життя, то старші першими пропонують перейти на «du», професійна сфера спілкування також передбачає такий перехід, за умови, що старший за рангом пропонує перейти від ввічливого «Sie» до більш доброзичливого «du».

Німецькі фахівці [53] виділяють наступні переваги використання «Sie»:

- 1) нейтральне: викликає більше симпатії, ніж антипатії;
- 2) конкретне: часто сприяє вирішенню критичних дискусій;
- 3) віддалене: дистанція на робочому місці – ознака професіоналізму;
- 4) висловлює повагу;
- 5) символ влади – показує ієрархію.

Щодо переваг використання звертання «du», вони полягають у тому, що ця форма:

- 1) демонструє повагу;
- 2) символізує спосіб життя молоді;
- 3) дозволяє створити спокійну атмосферу;
- 4) посилює почуття єдності.

Вибір форм звертання визначається, як уже зазначалося, соціальним статусом співрозмовників. Поняття соціального статусу розкривається через соціальну роль – «тип поведінки, який нормативно затверджується

суспільством, який очікується від кожного, хто займає відповідну соціальну позицію» [24, с. 23]. Ні одна соціальна роль «не вичерпує зміст діяльності людини, фіксуючи лише ту сторону її особистості, яка постає перед іншими людьми» [14, с. 70]. Тому звертання – один із мовленнєвих маркерів соціального статусу людини.

Категорія звертання також визначається соціально-економічними та культурно-етичними характеристиками суспільства та віддаленими, нормативними характеристиками соціальної стратифікації. Соціальний статус має «два виміри: субстанційний та реляційний» [21, с. 11]. Перший включає незалежні характеристики людини – стать, вік, національність, культурну приналежність, соціальне походження, освіту тощо. Другий припускає співвідношення соціальних структур – за рангом, соціальним статусом.

Так, найбільш поширеним звертаннями для молоді 14-25 років є займенник «du»:

Hier findest Du Tipps. – *Тут ти знайдеши пораду.*

Warum machst Du es trotzdem? – *Чому ти все одно це робиш?*

Vielleicht weißt Du einiges noch gar nicht. – *Можливо, ти не все ще знаєш.*
Deshalb solltest Du es ihnen sagen. – *Тому ти повинен їм сказати* [52].
 Вживання даного займенника свідчить про довірливі стосунки між комунікантами і не є фамільярним.

Часто зустрічається також займенник «ihr», поряд з його похідними «euch, eure»:

Durch Eure Gefühle. – *Через Ваші почуття.*

Vielleicht ist es für Euch der bessere Weg. – *Можливо, для Вас це кращий вихід* [55].

Як правило, даний займенник найчастіше зустрічається в матеріалах, розрахованих на спільне сприйняття кількох читачами.

При звертанні часто вживається і прикметник «liebe»: *Liebe Mona, Lieber Tobi, Liebe Nicole*. Зазвичай така форма звертання використовується при спілкуванні з друзями або добре знайомими людьми. Прикметник «lieber»

підкреслює близький характер відносин між співрозмовниками, а написання імені після нього, на наш погляд, підсилює показник довіри. Доволі частим явищем в німецькій мові є опущення підмета, в цьому випадку в якості форми звертання виступає дієслово в наказовому способі:

Also spricht noch mal. – *Поговоріть ще раз.*

Sagt den Jungen. – *Скажи молодим людям.*

Lasst uns in Ruhe. – *Залиш нас у спокої* [55].

Звертання, виражені за допомогою дієслова, зазвичай висловлюють пораду, а не наказ. У даному випадку слід розглядати дієслівні форми звертань у зв'язку з такими мовними актами, як прохання або наказ. Зазначимо, що у мові можна відзначити наявність директивного мовленнєвого акту «прохання», який виражається як експліцитно:

Könnt Ihr mir helfen? – *Не могли б ви мені допомогти?*

Bitte helf mir. – *Будь ласка, допоможіть мені.*

так і імпліцитно:

Was soll ich tun? – *Що мені робити?*

Ich weiß nicht, wie ich jetzt darauf reagieren soll? – *Я не знаю, як мені на це реагувати* [55].

Прохання – директивний мовленнєвий акт, оскільки воно являє собою спробу мовця домогтися відповідної дії від слухача [7]. Прохання передбачає зацікавленість мовця в зазначеній дії. Наведемо відповідні репліки, в яких проявляється співчуття по відношенню до проблеми:

Es tut uns Leid, dass ... – *Шкода, що ...*

Wie schade! – *Як шкода* [55].

Складається атмосфера взаємної співпраці, взаєморозуміння, яка дозволяє припустити, що адресат завжди може розраховувати на пораду і допомогу у важкій ситуації. Маркерами ввічливості можуть бути також частки: «vielleicht» – «можливо», «wirklich» – «звичайно»:

Dann könnten Dir unsere Tipps das Leben mit ihnen vielleicht ein bisschen leichter machen. – *Можливо, наші поради полегшать вам життя.*

Du musst akzeptieren, dass sich Eure Freundschaft jetzt vielleicht etwas verändert. – *Думайте про те, що ваша дружба, можливо, зміниться.*

Es kann wirklich besser laufen. – *Це дійсно звучить краще [55].*

Частка «vielleicht» – «можливо» – привносить в прохання додатковий відтінок невпевненості, що створює певну дистанційність між співрозмовниками, формуючи відчуття ввічливості висловленої прохання.

Частка «wirklich» – «звичайно», навпаки, висловлює впевненість в своїй думці.

Мовний акт «прощання» виражається імпліцитно: «Dein Sommer Team», «Viel Spaß». Використання подібних лексичних засобів пояснюється націленістю адресанта на подальшу взаємодію з адресатом, адже мета мовного акту «прощання» – не тільки оформлення завершення соціального контакту, але і збереження соціальної взаємодії:

Dafür wünschen wir Euch viel Erfolg. – *Бажаємо вам успіху.*

Wir wünschen Dir alles Gute. – *Бажаємо всього найкращого.*

У цих пропозиціях мовний акт «прощання» виражений імпліцитно, немає прямої вказівки на завершення розмови, однак це мається на увазі.

Таким чином, будь-яка форма звертання не обходиться без важливих мовних формул. Вони є необхідним атрибутом будь-якої комунікації. Кожна з розглянутих вище етикетних одиниць реалізує в мові певні функції, спрямовані на встановлення, підтримку і закріплення контакту між учасниками комунікативної взаємодії. Оскільки потреба в соціальній взаємодії є основоположною для людини, дані одиниці набули статусу ритуалізованих, чим пояснюється активне використання в мові перформативів, усталених формулювань. Саме за допомогою звертання ми можемо судити про відносини між людьми.

Висновки до розділу 1

У першому розділі магістерської роботи було здійснено теоретичний огляд поняття «звертання» як об'єкту лінгвістичних досліджень.

Було визначено, що мова як засіб спілкування дозволяє трактувати мову в її єдиній функції – у функції комунікації, яка представляє собою досить складне інтегроване явище (інтегровані всі властивості мови) в життя людського суспільства на різних етапах його розвитку. Комунікативна функція мови була і залишається предметом дослідження в лінгвістиці протягом всієї історії її розвитку. У результаті з'явилася велика кількість інтерпретацій і обґрунтувань як аспектів єдиної функції, так і різних функцій мови в суспільстві. Комунікативна функція мови виражається в тому, що мова служить в якості засобу спілкування людей.

Було розглянуто, що існує тісний зв'язок між розвитком мови та суспільством. Стан суспільства істотно впливає на розвиток мовлення, оскільки відображає соціальну диференціацію, а на його стан впливають демографічні процеси, рівень освіти громадян, розвиток науки тощо. Соціально-політичні зміни в суспільстві не можуть не впливати на мову; це також впливає на засоби звертання.

Термін «звертання» традиційно трактують у двох основних проявах (значеннях): 1) звертання як мовленнєвий акт, тобто ситуація звертання; 2) звертання як мовний матеріал, який виконує цей мовленнєвий акт. Звертання як компонент комунікативної ситуації може виконувати кілька функцій: апелятивну, конотативну, експресивну, фатичну, метамовну, кличну та оцінно-експресивну.

Вивчення мовного акту «звертання» показало, що дане явище швидко реагує на будь-які зміни в соціальному та історичному аспектах. У ряді контактовстановлюючих засобів мови за звертанням закріплений особливий статус. Дана одиниця мовного етикету працює на залучення уваги адресата, тобто реалізує вокативну функцію, і готує до подальшого сприйняття інформації, обумовлюючи, таким чином, мовний контакт.

Отже, звертання – це мовна універсалія комунікативно-функціонального характеру. Іншими словами, це один з основних універсальних засобів, що виробляється мовою для забезпечення спілкування між людьми та встановлення зв'язку між виразом і предметом спілкування, інтеграцією різних сторін та компонентів ситуації спілкування в єдину комунікативну дію.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ МОВНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ЗВЕРТАНЬ

2.1 Історичний огляд становлення і розвитку звертання в німецькій мові

Як відомо, те, що вважається ввічливим в одних країнах, буде визнано як фамільярність або, навпаки, зайва манірність, в інших. Ми свідомо вказуємо на країни, а не на мови, так як навіть національні варіанти однієї і тої ж мови, як, наприклад, англійська в Британії, США, Канаді та Австралії, можуть відрізнятися одна від одної. Звертання, крім того, тісно пов'язані з епохою, прив'язані до певних часових рамок. Природно, що проблема звертання виникає при міжмовному перекладі.

У звертанні важливо наступне [35]:

- 1) Кому воно спрямоване знайомому або незнайомому; називають людину по імені (прізвищу), за посадою і титулом, якщо вони відомі.
- 2) Ступінь формальності звертання і можлива дистанція між учасниками дискурсу.
- 3) Форма мови – письмова або усна.
- 4) Рівень ввічливості і відносини між учасниками комунікації.
- 5) Вік адресата, його стать.
- 6) Правила етикету, прийняті в даній культурі.

Зазначимо, що формальний лист до незнайомих адресатів можна почати *Sehr geehrte Damen und Herren*, так само можна і звернутися до аудиторії.

У побутовому мовленні – в магазині, на пошті, в перукарні – можна почути *junger Mann*, *junge Frau*, на українській мові – *молода людина*. Звертання *дівчина* більш проблематичне, бо не завжди сприймається як ввічливе, так само як і в німецькій застаріле *Fräulein*.

«У другій половині XIX і на початку XX століття *Fräulein* називали працюючих дівчат – вчительок, гувернанток, продавщиць, офіціанток, які

зазвичай не були заміжні (шлюб їм навіть заборонявся, якщо вони хотіли зберегти місце на роботі)» [53, с. 78]. В українській використовується застаріле, але іноді все ж використовується сьогодні (частіше іронічно) – *панянка*.

Розглянемо приклади звертань на матеріалі твору Гете «Фауст». Характерна сцена першої зустрічі Фауста і Маргарити у «Фаусті» Гете [66], де Фауст називає дівчину *Fräulein*, вона ж е напівжартівливій формі вказує йому на помилку: вона не *Fräulein*, так як відноситься до більш низьких слів.

Faust: Mein schönes Fräulein, darf ich wagen, / Meinen Arm und Geleit Ihr anzutragen?

Margarete: Bin weder Fräulein, weder schön, / Kann ungeleitet nach Hause gehn [66].

Нагадаємо, що у «Фаусті» перед нами стилізація середньовіччя. У XIX столітті звертання *Fräulein* з ім'ям або прізвищем (*Fräulein Müller, Fräulein Else*) було вже цілком нейтральним і відносилось до молодої незаміжньої жінки будь-якого стану. В українській мові ці слова еквівалентів не мають, тому доводиться використовувати форму фройлайн/фрейлен.

Одна з п'єс американського драматурга Теннессі Вільямса називається «*The Gnädiges Fräulein*» і перекладається на українську як «Гнедігес Фройляйн», тобто назва транслітерується. Інший варіант перекладу слова *Fräulein*, як вже згадано, – панянка. Це звернення в українській мові з ім'ям і прізвищем зазвичай не використовується, а стоїть осібно.

Перекладаючи назву новели Артура Шніцлера «*Fräulein Else*» як «Панночка Ельза», перекладач Ісай Мандельштам вибрав радше незвичайну форму: слово панянка з ім'ям. Тим самим йому вдалося зберегти важливу для розповіді семантику благородства, поваги до героїні і її незаміжнього статусу. Таке формулювання вказує також на епоху, на тлі якої розгортається сюжет.

Таким чином, і в німецькій мові немає постійно ввічливої форми звернення до незнайомої людини, особливо немолодої, і для того, щоб привернути до себе увагу, доводиться використовувати формули:

Entschuldigen Sie bitte!

Entschuldigung

Verzeihung

Sorry

В німецькій мові «у формальному звертанні до жінки прийнято використовувати слово *Frau*, по відношенню до чоловіка *Herr*, далі йде прізвище та (або) ім'я; можлива далі учена ступінь, звання в галузі педагогічної, дипломатичної або релігійної служби, дворянський титул, наприклад (з високим ступенем формальності)» [42, с. 67]:

Sehr geehrter Herr Professor Brandt ;

Sehr geehrter Herr Freiherr von Sachsenhausen;

Sehr geehrte Frau Freifrau von Sachsenhausen;

An Herrn Honorarkonsul Wiesinger;

Frau Marietta Gräfin von Tunich.

(менш формально):

Liebe Frau Schmidt;

Liebe Frau Hilde.

Ці звертання можна перевести як пан... і пані ... Так, *Frau Müller* може бути перекладено як «пані Мюллер», а *Herr Müller* як «пан Мюллер». Але можливий і переклад «фрау Мюллер» і «гerr Мюллер», який підкреслює приналежність тексту до німецької культури.

Довгий час існувало і третє звернення – *Fräulein*, яке відносилось до незаміжньої жінки, до дівчини. Таким чином, виникала асиметрія в зверненні до чоловіка і до жінки, що відображало нерівноправність жінки в суспільстві, її залежність від сімейного стану, від чоловіка.

Починаючи з 50-х років XX століття у Германії стали з'являтися статті і навіть державні укази, що вимагають називати жінку *Frau*, незалежно від її сімейного статусу. «З середини XX століття звертання *Fräulein* поступово витісняється узагальненим *Frau*. Правда, *Fräulein* ще довго вживалося» [50, с. 156].

Розглянемо історію розвитку слів, що позначають «жінка» і «дівчина» в німецькій мові. «*Frau (frouwe)* в середньовічних текстах означало, пані (нейтральне «жінка» – *wîp*, чому відповідає сучасне не нейтральне, а розмовне і зазвичай пейоративне *Weib*)» [50, с. 158].

При офіційному звертанні в німецькій мові вживається титул і назва професії, і тут виникає проблема граматичного роду. У німецькій сьогодні по відношенню до жінки прийнятий жіночий рід: *Professorin, Bundeskanzlerin, Prääsidentin, Direktorin*.

У зверненні і в адресі, правда, частіше буде сказано *Frau Professor*, чоча допускається і *Frau Professorin*. В українській мові жіночий рід в таких випадках використовується рідко: міністр, ректор, професор, доктор – всі ці позначення ставляться як до чоловіка, так і до жінки.

Frau Professor (in), Frau Bundeskanzlerin, Frau Prääsidentin в офіційному дискурсі потрібно перекладати як пані професор, пані федеральний канцлер, пані президент. В німецькій мові суфікс жіночого роду *-in* вважається ознакою рівноправності жінки і розглядається як стилістично нейтральний.

При перекладі офіційних документів, особливо адресованих державним особам, важливо використовувати ті формули звертання, які прийняті в мові перекладу. Наприклад, «якщо перекладається лист, який направлено канцлеру, президенту, ректору і ін., потрібно точно знати титул цієї особи в мові перекладу. Буквалізм при цьому неприпустимий, він може привести до помилки і навіть викликати дипломатичні ускладнення» [53, с. 89]. При перекладі формул звертання, сучасних та історичних, наприклад: *Ihre Majestät, Eure Majestät, Hoheit, Eure Heiligkeit, Exzellenz* перекладач повинен знати прийняті відповідності.

Слід звернути увагу на те, що словосполучення *Frau Professor, Frau Doktor*, означали ще в перші роки ХХ століття «дружина доктора або професора».

За часів СРСР в офіційному дискурсі було прийнято звертання «товариш», після якого йшло прізвище або ім'я. У Німеччині «поширилася калька *Genosse*, на відміну від української був і жіночий рід *Genossin*» [42, с. 67].

Сьогодні ці звертання слід розглядати як архаїзми. Слово *Genosse* досі існує в сучасній німецькій, але не як звертання, а як позначення члена партії.

Іноді німці звертаються один до одного *mein Freund* – це відноситься якраз не до друга, а до людини, з яким зберігається дистанція; при цьому це сигнал дружнього ставлення або іронії. Дитину називають *Kleines*.

У розмовній мові до людей середнього віку, особливо інтелігентів вживається слово – *Alter*. «Німецьке слово *Mensch*, яке визначається в словнику Дудена як *burschikose Anrede*» [42, с. 69].

У німецькій культурі таке поєднання імені і «Ви» не поширене, хоча в останні десять років воно з'явилося, можливо, під впливом американської культури, в якій прийнято підкреслення демократизму, видимість панібратства і невимушеність в звертанні між колегами, а також між начальниками і підлеглими, що виражається у відсутності звертань *Mrs, Mister* (або *Mr* в письмовій мові), *Sir, Lady*, а також в активному вжитку імен замість прізвищ.

Сьогодні звертання по імені поширюється ще й завдяки соціальним мережам, де імена та по-батькові не прийняті.

Що стосується звертання на «Ви», то воно «сьогодні в німецькій мові використовується набагато рідше, ніж в українській, переважно по відношенню до людей, старших за віком або більш високого звання» [53, с. 65].

Батьки чоловіка дружини їх невістка чи зять називають на «ти» і по імені. Навіть малознайомі люди приблизно одного віку в невимушеній атмосфері миттєво переходять на «ти».

Важливо знати, що в листах, адресованих до кількох осіб (наприклад, чоловікові і дружині), в німецькій культурі прийнято звертатися окремо до кожного: *Liebe Ingrid, lieber Max*.

Нарешті, слід звернути увагу і на прикметник поєднаний з іменником в звертанні. Як випливає з наведених прикладів, в офіційному звертанні сьогодні в німецькій використовується: *sehr geehrte (r)*, *hoch geehrte (r)* і менш офіційне *liebe (r)*, іноді в поєднанні з займенником *mein (e)*. Прикметники *teuer*, *gnädig* і інші використовуються обмежено і є стилістично-маркованими.

На початку XIX-го століття ввічлива форма *Sie* використовувалася не тільки для людей з дворянської сім'ї, але і для міського населення як такого. Мігранти були винятком, до них зверталися на *du*. Якщо останні використовували форму *du*, звертаючись до корінних народів, це викликало значне обурення або невдоволення.

«Форми звертання на *Sie* і *du* зберігають функцію розрізнення за соціальним статусом» [25, с. 76]. Це підтверджується тим фактом, що бюргерське суспільство використовує *Sie*, а *du* висловлює дружні і особисті відносини. Наприклад, офіцери «тикали» солдатам, благородні дами – їхнім служницям і так далі. Таке *du*, на відміну від *Sie*, було принизливим, оскільки люди з більш низьким статусом також не могли чути *Sie* у відповідь.

Жодна граматики не описує чітко всієї ситуації, коли використовується та чи інша форма звертання. Наприклад, в граматиці німецької мови В. Юнга [67, с. 335] йдеться, що «форма *du* і відповідні її похідні (*dir*, *dich*) є твердженнями про довіру і вживаються по відношенню до дітей; прийнято звертатися до сім'ї, спілкуватися з родичами, друзями, молоддю; дорослі спілкуються з дітьми. Звичайно, тварини також відносяться до *du*. Як і раніше, Бог (згідно давньої традиції) також згадується як *Du*, що в цьому випадку висловлює найвищу ступінь благоговіння».

Таким чином, ми вказали на розбіжності та історичні особливості німецької культури, які важливо знати, так як помилка в звертанні може спричинити за собою великі неприємності: люди можуть образитися і успіх

комунікації може виявитися на грані зриву. Звертання є надзвичайно важливою складовою будь-якої комунікації.

2.2 Засоби звертання в німецькій мові

Форми звертання в німецькій мові розглядаються з точки зору комунікативної адекватності їх функціонування. Це означає, що розглядаються специфічні засоби вираження звертання в мові, що їх вживають в комунікативно ідентичних типах ситуацій. Виходячи з того, що правила мовної поведінки і вибір засобів вираження звертання мають рекурсивний характер, тобто, мають певну стійкість і відтворюваність.

Звертання визначається як мовний жанр, призначений для становлення і підтримування міжособистісного контакту. Воно служить для того, щоб співрозмовник звернув увагу на ситуацію. Поряд з функцією адресації звертання визначаються відносини між партнерами по комунікації. Облік цих кореляцій визначає тональність встановленого контакту. Наприклад, різне ставлення між адресатом і адресантом:

Meine Damen und Herren, ich begrüße Sie in der Philosophischen Fakultät.

Виконуючи контакто-встановлюючу і контакто-підтримуючу функції і висвітлюючи позицію між співрозмовниками, «звертання є прагматичними операторами» [11, с. 102].

Звертання відрізняється від мовних жанрів вітання і прощання. Незважаючи на те, що вітання і прощання, як і звернення, являються контактними мовними жанрами, вони передають деяку інформацію і мають пропозиціональний зміст. «За допомогою привітання мовець виражає значення доброзичливості до адресанта і його соціального статусу, а за допомогою прощання сигналізує, що він зацікавлений в підтримці подальших контактів зі співрозмовником» [69, с. 56]. Слід також відзначити те, що звертання як прагматичний оператор вживається в комунікації без будь-яких передумов. Мовні жанри вітання і прощання, навпаки, очікуються

співбесідником. Їх невживання у відповідних ситуаціях може призвести до психічного дискомфорту і навіть до конфлікту між співрозмовниками або свідчить про соціальну та комунікативну некомпетентність того, хто говорить.

Розмежування звернення, на вітання та прощання, не виключає їх взаємодії. Формули привітання і прощання як в німецькій мові зазвичай співвідносяться: *Hallo, Angelika*. Іноді, наприклад, після довгої розлуки, звертання може заміщати привітання: «*Mein Herzchen, endlich bist Du wieder da!*» [28, с. 91].

Набір формальних засобів вираження звертання в українській і німецькій мовах в основному збігається. Він включає іменні, займенникові, дієслівні і вигуківі формули звертання. Як і в українській так і в німецькій мовах вживаються, в першу чергу, іменники (власні імена *Ines, Peter Schmidt*, імена загальні *Kollegin, Eule*, останнє – в ролі клички). На відміну від іменників, що вживаються в рамках вільних форм звертання, займенники використовуються, як правило, в невірних формах звернення, *Junge Frau, könnten Sie mir mal die Vase dort geben?*. Дієслівні формули звертання зазвичай використовуються тоді, коли адресат вживає, наприклад, наказові форми дієслова чи питальні дієслівні конструкції, *Entschuldigung, könnten Sie mir sagen, wie ich zur nächsten U-Bahn-Station komme?* При звертанні до незнайомця часто використовуються і вигуки, *Eh, pass auf und nimm die Finger weg!*

Основні типи звертання розрізняються за ознаками дистантності – контактності і знайомий адресат – незнайомий адресат. На першому місці класифікації розмежовуються дискантне звертання і контактне звертання. Дане розмежування визначається не в просторово-часовому сенсі, як це пропонує Н. І. Формановська [44], а в значенні обліку особистісних відносин між співрозмовниками. Дистантність ґрунтується при цьому на офіційному відношенні між партнерами по комунікації, що виражається *Sie*- формами спілкування, а контактність – на неформальному відношенні, що виражається *du*-формами спілкування. Це означає, що *Sie*-форми звертання не ототожнюються з виразом ввічливості, як це нерідко робиться в дискусії про

мовленнєвий етикет. Ввічливість в сенсі уважного ставлення до суспільного іміджу партнера по комунікації може дотримуватися, використовуючи як Sie-форми так і du-форми звертання. Це відноситься не тільки до стратегії негативної ввічливості, тобто «дотримання автономності, самовизначення і недоторканності особистого простору співрозмовника», але і позитивної ввічливості «в сенсі обліку бажання співрозмовника бути визнаним і шановним комунікантом» [5, с. 104].

Обидва види, дистантний і контактний, вживаються в комунікації зі знайомими і незнайомими адресатами, дистантне звертання до знайомого: *Frau Schubert, machen Sie sich mit meinem Sohn bekannt, er heißt Sebastian*, дистантне звернення до незнайомого: *Junger Mann, Sie haben Ihren Schirm vergessen*, контактне звертання до знайомого: *Peter, komm mal her*, контактне звертання до незнайомого: *Hallo, verrast du mir deine Telefonnummer?*

Система звертання визначається соціальними, ситуативними, емоційними і культурними факторами мовної поведінки. Розглянемо коротко деякі з цих факторів, які визначають мовну поведінку і вживання форм звертання.

Із соціальних критеріїв слід особливо відзначити статус або суспільне становище учасників комунікації, в залежності від якого можна виділити взаємні або невзаємні форми звертання. В Україні можна спостерігати випадки, коли начальник звертається до підлеглого на прізвище, в той час як співробітник до начальника – по імені та по-батькові. «Подібне вживання прізвищ зустрічається в Німеччині значно рідше. До того ж воно недопустиме на адресу жінки» [76, с. 56], у цьому випадку, як правило, обидва партнери вживають лексему-звертання в поєднанні з прізвищем, *Frau Müller, kommen Sie bitte in meinem Büro vorbei. In Ordnung, Herr Bauer, ich komme.*

У німецькій мовній діяльності враховується критерій родинних зв'язків. До дітей і діти між собою звертаються, як правило, по імені, а у комунікації з батьками і родичами використовують назви родинних зв'язків. При першій

зустрічі у Німеччині – *Ich freue mich, Tante Helene, dass wir uns endlich einmal getroffen haben.*

Критерії віку і статі враховуються в мовній поведінці в Німеччині. У людей одного віку право першого слова при звертанні залишається за жінкою, причому це правило може нейтралізувати критерій статусу.

Відносно ситуативних критеріїв діють наступні «опозиції: публічність-непублічність, регіональність-нерегіональних, усна-писемна комунікація» [28, с. 67]. У Німеччині зміна сфери спілкування менш вагома, вчителі навряд чи переходять на Sie-форми і на лексеми-звертання типу *Frau Lehmann, Herr Krause.*

Регіональні відмінності більш характерні для Німеччини, ніж для України. Наприклад, на Рудних горах діти звертаються до тітки і дядька не за допомогою назв родинних зв'язків в поєднанні з ім'ям, *Tante Elisabeth, Onkel Martin*, а просто по імені: *Elisabeth, Martin.*

Певні особливості звертання в Німеччині обумовлені засобом комунікації. Так, в письмовій мові до зазвичай прийнятого звернення по імені та по-батькові додаються етикетні прикметники, які в розмовній мові не вживаються, *Sehr geehrter Herr Bachmann! Liebe Frau Seefeld!*

Емоційні критерії обумовлюють вживання різних зменшувально-пестливих форм імен, за допомогою яких той, хто говорить передає своє позитивне ставлення до співрозмовника.

Розглянемо тепер моделі звертання відповідно до вище запропонованої класифікації. Як вже було встановлено, дистантне звертання пов'язано з Sie-формами звертання, використовуючи слова-лексеми *Frau, Herr* в поєднанні з прізвищем.

Прізвище в зв'язку з титулом вживається в німецькій мові, якщо в даній ситуації, на відміну від титулів президент і *Bundeskanzlerin*, допускається вибір адресата, наприклад, в рамках університету, *Herr Doktor Schulz, Frau Professor Nebel.* Якщо титул *Doktor* вживається без лексеми-звертання, то це розмовне звертання до лікаря, *Doktor, ich hoffe, Sie können mir helfen.*

Академічні титули вживаються в Німеччині в усній мові рідко. Їх використання рекомендується, однак, в службовій кореспонденції. Вживання титулів, звань і подібних назв посади доречно в сфері охорони здоров'я, міліції та армії, *Frau Oberarzt, Herr Wachtmeister, Herr Oberstleutnant*. «У повсякденному спілкуванні слово *Leute* вийшло з ужитку. Дана лексема зустрічається в розмовній мові лише у множині при зверненні до групи людей, *Leute, kommt mal her*» [44, с. 65].

До колегіальних титулів відносяться також лексеми-звертання *Kollegin, Kollege* в німецькій мові. За допомогою цього титулу один до одного звертаються люди, які працюють в одній установі або в одній галузі виробництва, *Kollege Müller, können Sie mich morgen vertreten?*

Поєднання лексеми-звертання і колегіального титулу спостерігається в Німеччині в службовій кореспонденції в разі, якщо фамілія, ім'я, звання відомі, але партнери по комунікації особисто не знайомі, *Sehr geehrter Herr Kollege, wir danken Ihnen für das Gutachten*.

Тільки в тому випадку, якщо мовець вважає за необхідне підкреслити високий соціальний статус адресата, використовуються лексеми-звертання у поєднанні зі званням, *Sehr geehrter Herr Rektor*. У дипломатичній сфері вживаються символічні титули: *Exzellenz!*

У рамках дистантного звертання до знайомих слід розглянути вживання імені, *Michael, lesen Sie den ersten Satz*.

Як в Україні так і в Германії при дистантному звертанні до незнайомої людини виникають великі проблеми. Це пов'язано з тим, що в обох мовах немає нейтральної лексеми-звернення як, наприклад, в англійській (*Sir, Madam*), у французькій (*Monsieur, Madame*) або в іспанській (*Sefior, Senora*). Тільки при звертанні до групи людей таких проблем не виникає. У подібних випадках, наприклад, на науковій конференції, *Meine Damen und Herren*. При звертанні до одного незнайомого адресата доводиться використовувати дієслівні контактні формули, *Können Sie mir sagen, wie spät es ist?*[52].

Зазначимо, що засобом контактного звертання до знайомого адресата в німецькій мові є ім'я, *Boris, komm mal her; Irene, nimm noch etwas Konfekt*. Як показують приклади, різниця у вживанні імені в якості контактної звертання полягає в тому, що в українській мові вибирають, як правило, короткі або зменшувально-пестливі форми, а в німецькій мові – повні форми. Діти при звертанні до батьків і родичів вживають терміни родинних зв'язків, *Paul, bring den Papierkorb weg; Sigrid, mach die Tür auf*?[52].

Ласкава форма звертання між подружжям або закоханими характерна для німецької мови, *Schätzchen; Liebster*. Метафоричні позначення родинних відносин і їх позначення, які сигналізують тісні відносини між співрозмовниками, не використовуються для характеристики адресатів, а передають значення регулятивного характеру. Вони «висловлюють в основному оперативний прагматичний сенс» [38, с. 87].

Характерно і самостійне використання прізвища в ролі звертання, яке зустрічається не тільки в певних закритих сферах спілкування, таких як армія, школа, підприємство і т.д., але і в ситуаціях, коли дружина висловлює рівноправні відносини зі своїм чоловіком, *Schmidt, komm nicht zu spät*. Подібне вживання в німецькій мовній поведінці спостерігається значно рідше.

Клички як звертання вживаються в Німеччині, в основному, серед молоді, *Dicker; Süße*.

Контактне звертання спостерігається і в ставленні до незнайомого адресата. У даних ситуаціях в першу чергу використовуються вигуки, що характерні для німецької мови, *Eh, Kätzchen, komm doch mal her*. Крім того, в подібних ситуаціях вживаються такі терміни для позначення відносин *Opa, Kumpel, Meister, Chef* *hast Du mal ein Feuerzeug?* Як показують приклади, дані звернення співвідносяться з *du*-формами. «Позначення родинних зв'язків, соціальних відносин або функцій передають установку мовця до адресата і визначають тональність спілкування з близькими» [38, с. 97]. Зрозуміло, що такі звертання доречні тільки в неофіційній обстановці і при рівноправних відносинах між співрозмовниками.

Тож, розгляд засобів звертання в німецькій мові показав: відсутність нейтральної лексеми-звертання, компенсація цієї прогалини за допомогою дієслівних формул звертання, вживання вторинних лексем-звертань і т. д. У Німеччині широко поширене використання лексеми-звертання або титулу в комбінації з прізвищем, а також у виборі повної форми імені в німецькій мовній поведінці. Регулярне вживання присвійних займенників в німецьких формах звернення як *Meine Damen und Herren*.

2.3 Використання форм звертання у різних комунікативних ситуаціях

Підхід до мови як до засобу комунікації привів до того, що у лінгвістичні дослідження було включено прагматичний аспект, який відображає комунікативне призначення мовної одиниці, її застосування адресантом як засобом дії, впливу і взаємодії, а також її порівняння з образом дій мовця і адресата в певній комунікативній ситуації.

В останні десятиліття в рамках антропоцентричної наукової парадигми звертання розглядається як комунікативний акт, мовленнєва дія, одиниця мовного етикету. У дослідженні звертання намітився рух від системно-граматичного підходу до діяльнісно-прагматичного.

Нове в трактування звертання було внесено з теорії мовних актів. У теорії мовних актів основною одиницею мовної комунікації є мовленнєва дія, внаслідок цього мовні акти розглядаються як акти цілеспрямованої діяльності.

У роботі Н. І. Формановської звертання трактується як мова, яка дорівнює дії: «називаючи, кличучи адресата для того, щоб запитати про щось, або спонукати до чогось, або повідомити про щось» [44, с. 116]. Звертання – не лексична одиниця мови, це звернення до адресата, комунікативна одиниця, «тобто своєрідна мовна дія (мовний акт)» [44, с. 138].

У класифікації комунікативно-інтенціональних типів висловлювань, розроблено. Д. Вундерліхом, звертання виділяється в самостійний тип висловлювання – вокативний. Д. Вундерліх вважає саме вокатив первинним мовним актом в силу того, що таке висловлювання управляє увагою дійових осіб [77]. Д. Вундерліх визначає інтенцію мовця як бажання привернути або підтримати увагу слухача або спонукати його до дії, тим самим він підкреслює залежність вокативу від тексту в цілому і відводить мовним актам вокативного типу особливе місце. Він вважає, що вони в своїй основі ініціативні. Їх єдина мета в тому, щоб залучати або підтримувати увагу адресата [77]. На цій підставі звертання аналізується не тільки як номінативний, але і як комунікативний елемент мовної системи. У процесі спілкування основною функцією звертань є інтенціональна функція – вокативна, її комунікативна сутність полягає у встановленні або підтримці контакту з адресатом, наприклад:

... *Denn seht, Kinder, das Christentum will erfahren sein, das ist die Hauptsache (Fontane Theodor) [59].*

У даному прикладі, розмовляючи з дітьми про біблію, пастор підтримує з ними контакт тим, що в один і той же час називає і кличе адресата (*Kinder*), привертаючи увагу дітей зверненням до них.

Як згадувалося вище, звертання мають загальну семантичну функцію – називати адресата мови, завдяки чому вони маркують соціальні відносини, що встановлюються в рамках комунікативного акту, і «їх вживання свідчить про певну ситуацію спілкування і про певні соціальні відносини в ній» [38, с. 78].

Для дослідження звертання значущим є аналіз оточення, в якому проявляються сутнісні властивості звертання. Дане завдання може бути вирішене в аналізі звертання як «елемента тексту (дискурсу)» [13, с. 67]. Вибір звертання підпорядковується принципам розгортання дискурсу. Враховуються загальноприйняті правила етикету і комунікативні максими. Успішність вибору звертання пов'язана з прагматичною доцільністю обраної форми звертання. Якщо форма звертання відповідає комунікативній ситуації,

соціальним статусам адресата і його інтенції, то мовний акт буде успішним, наприклад:

Vielleicht wäre es da am besten, gnädige Frau, ich nehme eine allgemeine Untersuchung vor ... (Zweig Stefan) [78].

У ролі звертання в прикладі використовується загальноприйняте звертання до жінки з урахуванням соціальної та вікової ознаки. Тут звертання використовується в звичайній функції, тобто служить для залучення уваги до об'єкту звертання і за формою є стійким шаблонним виразом, прийнятим в суспільстві.

Мовний акт завжди виступає частиною дискурсу, тобто мови, яка «занурена в життя і включений в процес живого спілкування індивідів» [13, с. 76]. Звертання завжди цілеспрямоване і пов'язане з конкретною соціальною обстановкою. Дискурс ведуть суб'єкти комунікативної діяльності, вони приймають на себе ті чи інші комунікативні ролі. Отже, від суб'єктів залежить вибір форми звертання і реалізація певної мовної стратегії для досягнення своїх інтенцій. Реалізуючи себе як елемент дискурсу, звертання безпосередньо пов'язано з темою, регістром, принципами ведення діалогу, ввічливістю, іронією і іншими параметрами дискурсу.

Мова і дискурс – це, по суті, дві іпостасі одного й того ж об'єкта. Мова віртуальна, дискурс актуальний. Мова відтворює себе в дискурсі. Реальний модус існування мови – його маніфестація в мовних творах. Отже, саме в дискурсі реалізуються прагматичний потенціал звертання і всі його функції.

У промові звертання отримують додаткову індивідуалізацію тому, що наповнюються змістом, яке включає в себе знання комунікантів про об'єкт, який вони називають, в тому числі і суб'єктивне ставлення до нього. Це відбувається тому, що «пов'язано з індивідуальними властивостями комунікантів, їх особистими якостями і системою зв'язків і відносин з об'єктом» [21, с. 12]. Але незважаючи на індивідуальні відмінності, у комунікантів «виникає образ з більш-менш загальними характеристиками, що

дозволяє ідентифікувати об'єкт, в іншому випадку акт комунікації був би безглуздим» [21, с. 12].

Зауважимо, що тому хто говорить потрібно постійно вести відбір мовних засобів «відповідно до обраної стилістичної тональності тексту, орієнтуючись не тільки на адресата, але і на ситуацію спілкування в цілому, на офіційність або неофіційність обстановки» [44, с. 30].

До мовних засобів, які орієнтовані на комунікативно-прагматичні рамки спілкування, ми відносимо звертання. Звертання позначає того, кому направлена мова, в силу своєї основної, фатичної функції, однак при цьому в назві відображаються і соціальні ознаки адресата, і оцінка мовцем того, до кого звертаються. Аналіз фактичного матеріалу дає підстави говорити про те, що адресант не завжди вибирає номінації відповідно до стилістичної тональності тексту.

У прикладах відбувається розмова батьків з сином, що має на увазі неофіційність обстановки, але ті хто говорять використовують офіційну номінацію, щоб виділити особливим чином своє невдоволення сином за допомогою перемикання мовних реєстрів.

"Wo hast du eigentlich geangelt "—" Im - im See "—" Im See? Sag mal, bist du von allen guten Geistern verlassen? Du weißt, dass es da jetzt verboten ist. Mein Gott, wenn dich einer gesehen hätte. Ich darf nicht dran denken. ... Halt die Klappe. Noch einmal, mein Herr Sohn, dann knallt's. Mehr brauch ich dir wohl nicht zu sagen " (Grün Max von der) [61].

Lodemanns waren nicht erstaunt, die Kinder im Garten zu finden. Frau Lodemann sah nur einmal prüfend über den Frühstückstisch und sagte dann: "Verehrter Herr Sohn, wenn du demnächst wieder vor uns aus dem Haus gehen solltest, dann möchte ich am Abend vorher Bescheid wissen" »(Grün Max von der) [61].

Дві близьких людини можуть називати один одного ласкаво, але в залежності від ситуації підтекст може не збігатися з поверхневою семантикою звертання.

"Auerbach", meldete sich Albert, ganz der Herr Doktor. "Ach du bist es", sagte er. Ich wollte gerade in die Küche, als ich Albert sagen hörte: "Woher hast du meine Telefonnummer?" ... Interessant. Interessant. "Wer war das?" fragte ich. "Kennst du nicht", Albert grinste unverschämt. Dann sagte er: "Wann kriegst du dich wieder ein, mein Zuckerlämmchen?" (Heller Eva) [62].

У даному прикладі ласкаве звернення *Zuckerlämmchen* (дослівно «цукрове ягня») вжито з іронією і не вказує на любовне ставлення до співрозмовника. Підставою такої інтерпретації є контекст, де Альберт запитує дівчину, з якою він прожив кілька років: *Wann kriegst du dich wieder ein?* (Коли ж ти прийдеш в себе?), при цьому нахабно посміхається (*Albert grinste unverschämt*).

Лінгвістичний принцип асиметричних відносин між формою і змістом мовних знаків сходить до дослідження С. О. Карцевського, який писав, що «знак і значення не покривають один одного повністю» [20, с. 85]. Один і той же знак може мати кілька функцій, а одне і те ж значення може виражатися декількома знаками. Як ми знаємо, мова повинна бути засобом спілкування всіх людей, а й для кожної людини вона повинна бути засобом вираження самої себе, своєї індивідуальності, адже «індивідуальне не може бути зведене до соціального» [20, с. 85].

Невідповідність форми і змісту виявляються в комунікативних ситуаціях, в яких відношення мовця до адресата йде врозріз із соціальними ролями учасників спілкування. У прикладі, де чоловік звертається до незнайомої жінки похилого віку *mein Kind*, але ні займенник *mein*, ні іменник *Kind* не відображають прямого значення, а вказують на суб'єктивне ставлення автора мови – доброзичливість по відношенню до адресата.

Nein, geh nach Hause, mein Kind, gib dir keine Mühe und vertu nicht dein Geld» (Zweig Stefan) [78].

Розповсюджувач *mein* при звертанні є свідченням суб'єктивного ставлення.

Endlich war sie mit Zählen und Verteilen fertig. Sie sah Friedrich herausfordernd an und sagte: "So wirds gemacht, mein Held, nicht anders. Nicht wie ein Muttersöhnchen nach Hause laufen und sagen: Nehmt mir das Geld ab, es brennt, es brennt ..." (Grün Max von der) [61].

У наступному прикладі героїня порахувала і розділила знайдені гроші, глянула зухвало на Фрідріха і повідомила, що саме так потрібно робити, назвавши його героєм (*mein Held*). У ролі звертання даний іменник отримує оціночну конотацію, що вказує на суб'єктивне ставлення мовця до адресата.

М. А. Кронгауз пропонує розглядати звертання в двох аспектах: як точку взаємодії людей, які беруть участь в спілкуванні, і як свого роду «інструмент впливу на адресата, що іноді є більш сильним і ефективним, ніж саме повідомлення» [28, с. 91]. У зв'язку з цим особливий інтерес представляють звертання, які порушують стандартні умови їх вживання, і породжують різні прагматичні ефекти. Про це свідчать вищенаведені приклади.

У промові регулярно виникають okazionalnі іменування. Вони з'являються в певних ситуаціях за певних обставин. Людина виконує будь-які вчинки, які в даній ситуації можуть бути причиною вживання того чи іншого звертання. Так, в прикладах Фрідеріка використовує звертання *du Naturereignis* і *du Neunmalkluger* відповідно до поведінки Фрідріха.

"Was soll ich machen, ich kann nichts dagegen tun, Rike, ich liebe dich nun mal. Das ist wie ein Naturereignis".

Da war es plötzlich so still, als wehe selbst der Wind nicht mehr. Endlich sagte Friederike leise: "Wenn du das noch einmal sagst, werde ich bestimmt kein Wort mehr mit dir sprechen. Dann ist es aus zwischen uns, du Naturereignis" (Grün Max von der) [61].

Als er saß, stand sie auf und zog den Karton aus dem Sack.

"So, und jetzt paß mal auf, du Neunmalkluger. Du hast doch hoffentlich nicht im Ernst daran geglaubt, dass ich das schöne Geld unseren lieben Mammis und Pappis in den Schoß werfe ..." (Grün Max von der, 83) [61].

Дослідницький мовної матеріал дозволяє зробити висновок про те, що семантична структура звертання як комунікативної одиниці може бути розкрита лише з урахуванням мовної (комунікативної) ситуації – сукупності соціальних, психологічних і лінгвістичних умов спілкування, які визначають прагматичні правила вибору і вживання звертань. По суті, мовна ситуація є позицією, в якій актуалізуються або нейтралізуються ті чи інші ознаки звертання. Звертання не тільки позначає того, кому воно адресоване, в ньому відбиваються соціальні ознаки адресата і оцінка адресанта. Регулярна повторюваність звертання до комунікативної ситуації призводить до того, що такі компоненти ситуації, як тип адресанта і адресата, обстановка спілкування, спосіб спілкування, тональність, мета і мотив спілкування закріплюються асоціативними зв'язками в семантичній структурі звертання, формуючи, тим самим, прагматичний зміст, яке звертання вносить в мовний акт.

Висновки до розділу 2

У другому розділі магістерської роботи було проаналізовано мовні засоби вираження звертань.

Нами було встановлено, що у звертанні важливо наступне: 1) Кому воно спрямоване знайомому або незнайомому; називають людину по імені (прізвищу), за посадою і титулом, якщо вони відомі. 2) Ступінь формальності звертання і можлива дистанція між учасниками дискурсу. 3) Форма мови – письмова або усна. 4) Рівень ввічливості і відносини між учасниками комунікації. 5) Вік адресата, його стать. 6) Правила етикету, прийняті в даній культурі.

Звертання визначається як мовний жанр, призначений для становлення і підтримування міжособистісного контакту. Воно служить для того, щоб співрозмовник звернув увагу на ситуацію. Поряд з функцією адресації звертання визначаються відносини між партнерами по комунікації. Облік цих кореляцій визначає тональність встановленого контакту.

Нами було визначено, що у німецькій мові у формальному звертанні до жінки прийнято використовувати слово *Frau*, по відношенню до чоловіка *Herr*, далі йде прізвище та (або) ім'я; можлива далі учена ступінь, звання в галузі педагогічної, дипломатичної або релігійної служби, дворянський титул. наприклад (з високим ступенем формальності). Форми звертання на *Sie* і *du* зберігають функцію розрізнення за соціальним статусом. Це підтверджується тим фактом, що бюргерське суспільство використовує *Sie*, а *du* висловлює дружні і особисті відносини.

Нами було встановлено, що звертання відрізняється від мовних жанрів вітання і прощання. Незважаючи на те, що вітання і прощання, як і звернення, являються контактними мовними жанрами, вони передають деяку інформацію і мають пропозиціональний зміст. За допомогою привітання мовець виражає значення доброзичливості до адресанта і його соціального статусу, а за допомогою прощання сигналізує, що він зацікавлений в підтримці подальших контактів зі співрозмовником. Слід також відзначити те, що звертання як прагматичний оператор вживається в комунікації без будь-яких передумов. Мовні жанри вітання і прощання, навпаки, очікуються співбесідником. Їх невживання у відповідних ситуаціях може призвести до психічного дискомфорту і навіть до конфлікту між співрозмовниками або свідчить про соціальну та комунікативну некомпетентність того, хто говорить.

Тож, розгляд засобів звертання в німецькій мові показав: відсутність нейтральної лексеми-звертання, компенсація цієї прогалини за допомогою дієслівних формул звертання, вживання вторинних лексем-звертань і т. д.

РОЗДІЛ 3

РЕАЛІЗАЦІЯ НОМІНАЛЬНИХ ТА ПРОНОМІНАЛЬНИХ ЗВЕРТАНЬ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ НА ОСНОВІ ТЕКСТІВ ІНТЕРВ'Ю

3.1 Реалізація номінальних звертань в німецькій мові на основі текстів інтерв'ю

Спілкування в ЗМІ носить не тільки інформаційний та розважальний, але і впливовий характер, оскільки зображення подій формує громадську думку. Сучасне інтерв'ю виявляє тенденцію до зниження офіційності, збільшуючи тим самим цільову аудиторію, що відкриває можливості для пропаганди та агітації.

Інтерв'ю, як і будь-який інший жанр в засобах масової інформації, характеризується високим ступенем конвенціональності. Традиційно хід бесіди визначається журналістом, зміст і структура спілкування підпорядковані цілям інтерв'ю, завдання ставляться і виконуються в першу чергу інтерв'юером.

На наш погляд, маніпулятивний потенціал інтерв'ю як жанру мовного спілкування в ЗМІ полягає в наступному. З одного боку, аудиторія отримує можливість безпосередньо сприйняти інформацію, що надійшла від інтерв'юйованого. З іншого боку, інтерв'юер в політичному інтерв'ю може займати різні позиції: демонструвати лояльність по відношенню до поглядів інтерв'юйованого або представляти опозиційний погляд. Тобто погляди і позиції інтерв'юера впливають на розвиток ходу інтерв'ю, оскільки саме журналіст координує бесіду, а йому, в свою чергу, відведена певна роль в інтерв'ю. Така двояка ситуація створюється з урахуванням цілей інтерв'ю, яке може бути не тільки інформаційним, а й пропагандистським.

Відповідно до цілей і ситуацією спілкування формуються комунікативні стратегії комунікантів, які ґрунтуються на статусі комунікантів і їх особистих

якостях Соціальна приналежність учасників спілкування – комунікантів і слухачів, – а також особливості комунікативної ситуації визначають мовну поведінку комунікантів. «Інтерв'юеру відводиться право починати і завершувати інтерв'ю, вводити і продовжувати теми, задавати питання. Зміна теми в ході інтерв'ю може відбутися тільки за згодою інтерв'юера» [26, с. 90]. Однак чим вище соціальний статус інтерв'юйованого, тим в більш вигідному положенні він знаходиться. Високопоставлений політичний діяч може піти від відповіді на каверзні питання або навіть змінити хід бесіди, незважаючи на наміри інтерв'юера.

Інтерв'ю як яскравий приклад публічного діалогу традиційно відносять до жанрів сфери масової комунікації. Інтерв'ю – це розмова журналіста з будь-якою особою або групою осіб, що представляє суспільний інтерес і призначена для передачі в засобах масової інформації.

Основна мета інтерв'ю – отримати інформацію «з перших рук», привернути увагу до певної проблеми (або особи). Основоположні ознаки інтерв'ю:

- цілеспрямованість бесіди;
- призначене для поширення в різних видах ЗМІ;
- публічний характер розмови;
- суспільна значущість персони інтерв'юйованого;
- безпосередній контакт співрозмовників;
- діалогічність: питально-відповідна форма;
- «двоадресність – призначене для інформування двох адресатів,

тобто для впливу не тільки на учасників діалогу, але і на читача / глядача» [17, с. 9-10].

Окремі різновиди інтерв'ю, традиційно зараховують до розряду інформаційних жанрів, які межують з аналітичними жанрами, до таких жанрів відноситься, зокрема, інтерв'ю-портрет.

Мета інтерв'ю-портрета – розкрити особистість співрозмовника. При цьому пріоритет віддається з'ясування соціально-психологічних емоційних

характеристик інтерв'юйованого, виявлення його системи цінностей. Портретне інтерв'ю сфокусовано на одному герої, яким може бути відома в якій-небудь сфері суспільного життя людина, що викликає інтерес у широкої публіки, або людина, що не володіє популярністю, з «простих людей», але в чомусь себе проявила або є яскравим типажем.

Джерелами матеріалу виступили електронні ЗМІ (офіційні сайти друкованих видань, незалежні інформаційні сайти). На цих ресурсах було вибрано для аналізу інтерв'ю з відомими людьми Німеччини.

Як було сказано вище, інтерв'ю має діалогічну природу, тому в першу чергу необхідно сказати про комунікативні ролі учасників діалогічної взаємодії. Прагмалінгвістичний підхід до вивчення інтерв'ю висуває на перший план суб'єктивні чинники: акцент переноситься з тексту на мовців суб'єктів, на сам процес мовної взаємодії його учасників. В інтерв'ю беруть участь дві сторони – журналіст і його співрозмовник. Кожен з них відіграє певну роль: журналіст є інтерв'юером, його співрозмовник – співрозмовники. Існують різні думки про співвідношення цих ролей. Слідом за С. В. Штирьової ми визнаємо рівність їх соціальних ролей і асиметричний характер мовленнєвих ролей: «з точки зору організації інтерв'ю головну роль грає інтерв'юер, в той час як з точки зору його змісту провідна роль відводиться тому у кого беруть інтерв'ю» [49, с. 7].

Кожен учасник, переслідуючи певні цілі, використовує будь-які комунікативні стратегії: «Мовна стратегія являє собою комплекс мовних дій, спрямованих на досягнення комунікативної мети» [19, с. 54]. Стратегія – загальна рамка, канва поведінки, яка може включати і відступи від руху до мети в окремих кроках. До головних ознак стратегії відносять гнучкість і динаміку, оскільки в ході спілкування вона піддається постійному коригуванню. Гнучкість стратегії визначається також можливістю її реалізації через різні комунікативні ходи.

Під комунікативним (мовним) ходом розуміється «комунікативний акт або послідовність актів, функціонально об'єднаних ієрархічно домінантною

метою в складний макроакт з точки зору динамічного розвитку дискурсу» [32, с. 183]. Комунікативний хід, в свою чергу, може складатися з одного або декількох мовних актів, які нерівнозначні у функціональному плані: розрізняють основний мовний акт і один або кілька залежних. Мінімальною ж структурною одиницею діалогу-інтерв'ю виступає діалогічна єдність, яка складається з репліки-стимулу і репліки-реакції і носить переважно питально-відповідний характер.

Мовна поведінка інтерв'юера в портретному інтерв'ю направлено на отримання такої інформації, яка носить спеціальний, особистий, персональний характер, є новою, маловідомою, яку читачеві, слухачеві, глядачеві буде логічно дізнатися саме від цієї людини. У портретному інтерв'ю журналісту належить основна роль ініціатора та координатора бесіди. Всі форми його висловлювань спрямовані тільки на отримання інформації про особу співрозмовника, з метою розкрити якусь її грань для читача. У ході інтерв'ю автор дотримується основної комунікативної стратегії – стратегії презентації співрозмовника. Необхідно отримати нову інформацію, якою до інтерв'ю ніхто не володів, а для цього треба заручитися довірою і знайти підхід до людини. Розглянемо, за допомогою яких комунікативних ходів інтерв'юер впливає на свого співрозмовника на шляху до досягнення глобальної комунікативної мети.

Як було встановлено, комунікативні ходи інтерв'юера мають або ініціюють характер, або одночасно реагують і ініціюють характер [49].

Ініціюючі ходи інтерв'юера незалежні від попереднього контексту і, зокрема, від попереднього ходу інтерв'ю. Реагуючі ходи інтерв'юера, навпаки, формулюються на основі попереднього контексту і залежать від попереднього комунікативного ходу інтерв'ююваного. Крім того, характер мовних ходів інтерв'юера пов'язаний з типом самого комунікативного ходу.

Крім того, звертання з погляду прагматики виступають особливою групою номінацій, оскільки вони збагачують, насичують текст емоційними компонентами і несуть при цьому комунікативне навантаження, пов'язане з

інтенцією інтерв'юера . Звертальні форми показують глядачеві тональність, емоційний рівень та інші параметри зображуваних подій. Адекватний вибір мовних засобів у формулі звертання забезпечує краще сприйняття всієї концепції автора твору. Тож форми звертання у мові відображають стосунки людей у суспільстві.

На підставі проведеного аналізу в роботі виділені наступні типи комунікативних ходів журналіста та звертань, які він використовує до співбесідника.

Запит інформації. Основний, ядерний тип комунікативного ходу інтерв'юера, який реалізується за допомогою прямого або непрямого питання. Прямі питання поділяються на «уточнюючі (закриті), спрямовані на з'ясування істинності чи хибності вираженого в них судження, і заповнюють (відкриті), пов'язані із з'ясуванням нових знань щодо подій, явищ, предметів, що цікавлять слухача» [6, с. 488].

Крім того інтерв'юер може вдаватися до «альтернативних питань», надаючи співбесідникові можливість вибрати один із запропонованих йому варіантів відповіді, наприклад:

Frau Schmidt, wissen Sie eigentlich, dass Sie den aktuellen Hamburger "Tatort"-Kommissar Cenk Batu zur Strecke gebracht haben?

Wo liegen denn Ihre Vorlieben am Sonntagabend - beim ZDF-Sonntagsfilm oder beim "Tatort"? [58]

Playboy: Herr Neeson, holen Sie gern die Kohlen aus dem Feuer [72]?

У першому випадку інтерв'юер використовує номінальне звертання *Frau Schmidt*, а вже в подальшій бесіді – прономінальні звертання.

Для жанру інтерв'ю характерні також непрямі питання. Граматично вони є твердженнями, але несуть запитливу інтенцію і інтонаційно оформляються як питання. Їх прагматична функція – спонування співрозмовника до підтвердження або спростування міститься в інформації, наприклад:

Ihnen gefällt es im Radio – "Tatort" also besser als in einem Fernseh- "Tatort" [68].

Може бути задане і питання з запереченням:

Sie sind also kein fanatischer, fantastischer Vater [60]?

Як бачимо, у даних випадках використовуються про номінальні звертання ввічливої форми.

Уточнюючий комунікативний хід. Являє собою уточнююче запитання, служить допоміжним комунікативним ходом, реалізується в разі, коли попередній хід інтерв'ююваного не відповідає очікуванням інтерв'юера або не є повним, закінченим, вимагає конкретизації, як в наступному прикладі:

Feigkeit und Impotenz sind die grofiten Angste eines Mannes. Stimmen Sie zu?

Die stehen sicher ganz oben auf der Skala.

Und was noch [72]?

Sie haben lange Jahre Handball gespielt– so richtig brutal mit Hauen, Spucken, Kratzen, Beißen [58]?

Даний приклад підтверджує, що у подальшій бесіді з людиною у якої беруть інтерв'ю найчастіше використовується займенник *Sie*.

Питання-здивування. Даний комунікативний хід не має на меті запит інформації. Такі питання несуть в собі лише семантику подиву і мають яскраво виражене експресивне забарвлення, наприклад:

Wie bitte? In einer Waldorfschule? Das klingt in meinen Ohren eher nach finsterster Funfzigerjahre-Padagogik [58].

Затвердження. Завжди має ініціюючий характер, оскільки побічно несе в собі семантику спонування. Інтерв'юер спонукає співрозмовника прокоментувати вже відому йому інформацію або доповнити інформаційний ряд, наприклад:

Sie sagten unlängst zu einem Kollegen, dieser Film habe etwas sehr Ursprüngliches, Primitives in Ihnen angesprochen. Was genau war das?

Im Film gibt es eine Szene, in der Sie in den Himmel blicken und Gott herausfordern ...

Das ist der vielleicht stärkste Moment des Films [72].

Даний комунікативний хід служить також для введення нової підтеми інтерв'ю, наприклад:

Vom Fliegenfischen zur Arbeit: Sie haben 1995 mal den Max-Ophuels-Preis als bester Nachwuchsschau-spieler bekommen ... [60].

Висновок. Слід за ланцюжком питально-відповідних діалогічних єдностей і висловлюється думка журналіста про співрозмовника, яке складається з ходу бесіди. Такий висновок-твердження, зроблений на основі отриманої інформації, передбачає можливий коментар, підтвердження або спростування з боку співрозмовника:

Berat dich jemand oder horst du auf deinen Bauch?

Es liegt ja nahe, dass ich mir das eine oder andere von Stefan (Raab) abgesehen habe. Manche Sachen muss ich aber einfach machen, schließlich bin ich noch ganz schon jung.

Du mochtest nicht mit einer Schere im Kopf herumlaufen [63].

У даному прикладі використовується про номінальне звертання *Du*, як маркер більш дружніх та особистих відносин зі співбесідником.

Оцінка. Комунікативний хід реалізується за допомогою затверджень, що містить оціночні лексичні маркери. Намір інтерв'юера – дати позитивну або негативну характеристику особистості співрозмовника, з якою той може погодитися чи ні, наприклад:

Sie sind doch eine gute, bekannte undpopulare Schauspielerin.

Ich gehore tatsachlich noch zu den Privilegierten, und trotzdem habe ich immer wieder Schiss, dass nichts mehr kommt [68].

Frau Hobmeier, ich bin ein wenig befangen, weil ich mich mit einer Sexbombe unterhalte.

(lacht) Sexbombe?

So hat Sie der Kritiker der Deutschen Presse-Agentur nach der Premiere des «Jedermann» bezeichnet, und zahlreiche Zeitungen haben seinen Text so übernommen [56].

Припущення. Комунікативний хід являє собою твердження, але з модальним відтінком невпевненості, сумніву, що часто виражається лексично за допомогою модальних слів *vermutlich*, *vielleicht*, *möglich* (ймовірно, може бути, можливо) і за допомогою синтаксичної конструкції *konnen* (могти) + *Infinitiv*.

Наприклад:

Eigentlich konnten Sie doch von Ihren Buchern le-ben und mussten gar nicht mehr als Verlagsvertreterin arbeiten [58]

Як бачимо, у даному прикладі використовується прономінальне звертання, що дає змогу стверджувати, що в текстах інтерв'ю найчастіше використовуються прономінальні звертання.

Заперечення. Комунікативний хід, що складається у вираженні незгоди з висловлюванням співрозмовника. Зазвичай вводиться союзом *aber*. У даному випадку інтерв'юер спонукає співрозмовника аргументувати свою позицію, наприклад:

Eine Frau, die zu Hause ein krankes Kind hat, kann eben keinen vol-len Einsatz bringen. Deshalb bin ich auch absolut gegen die Frauenquote.

Emanzipation klingt aber anders.

Ich bin auch tatsächlich der Meinung, dass zu viel Emanzipation nicht gut ist [71].

Прохання. Комунікативний хід реалізується імперативним мовним актом і завжди ініціює продовження бесіди, наприклад:

Erzahlen Sie einem kinderlosen Interviewer doch mal, wie es ist, funffacher Vater zu sein [60]

Ствердження і запит інформації. Комунікативний хід, що складається з двох компонентів; при цьому твердження служить основою для запиту і свідчить про підготовленість інтерв'юера до бесіди. Досить широко поширений в інтерв'ю. За допомогою цього комунікативного ходу інтерв'юер здійснює зміну теми / підтеми і введення нової теми / підтеми розмови, наприклад:

Als Kindhaben Sie davon getraut, Trapezkünstlerin zu werden. Wie kamen Sie darauf [68]?

Спектр номінальних звертань німецької мови є дуже широким та варіюється залежно від типу стосунків, віку, статусу комунікантів та територіальних чи регіональних традицій.

Звертання у родині показує стосунки між членами сім'ї та місце кожного в ній. До членів родини належать батьки, сестри, брати, дідусі та бабусі, чоловік і дружина. За типом стосунків звертання до родичів будуються за допомогою слова на позначення родинного зв'язку та додавання імені. Зазвичай щодо батьків використовуються звертання *Mama* і *Papa*, щодо тітки чи дядька – *Tante* і *Onkel* відповідно. Звертання до мами, тата, бабусі та дідуся використовуються без додавання імені. Наприклад, *Mama / Mutti / Mutter, Papa / Vati / Vater, Oma / Omi ma Opa / Opi* [107, 198].

Проте так було не завжди. Так, наприклад, у швабському селі, що знаходиться у 80 кілометрах від міста Штутгарт, літні люди пригадують, як вони називали своїх батьків (користуючись місцевим діалектом) *Vadr* і *Muodr*. Не вживалися нинішні форми звертання на зразок *Papa, Mama* або *Papi / Paps* та *Mami / Mom*. Батьки, звертаючись один до одного, також використовували звертання *Vadr* і *Muodr*, імена не вживалися, звертання на ім'я не було типовим, звучало незвично і дуже рідко. Бабусь величали *Ahna*, дідусів – *Ehne*, обидва слова пов'язані з сучасним *Ahnen* «предки», але вони не мали іронічного відтінку. Звертання *Opa* та *Oma* не використовувалися, форми *Großvater* і *Großmutter* вживали тільки на письмі. Хрещену матір називали *Dode*, а хрещеного батька *Dod*, ім'я не додавалося. У

Шварцвальддорфі використовували такі своєрідні форми звертання, як *Gotle* (до хрещеної матері) та *Gete* (до хрещеного батька). Ввічливою формою було *Ihr* «Ви» [66, 76]. Форми звертання показували місце, що відводилося кожному членові сім'ї: місце батька, матері та дітей, тобто існувала певна ієрархія за віком та досвідом. Дуже важливу роль відігравали хрещені батьки, адже, якщо рідні батьки помирали, саме вони мали піклуватися про

хрещених дітей. До шістдесятих років прийнято було називати батьків просто *Vater* і *Mutter*, особливо це стосувалося синів. Наприкінці шістдесятих років у звертанні з'являються імена, що пов'язується зі студентським рухом. Із часом це вийшло з ужитку.

До XVIII століття вживання форми *du* було неприйнятним, у сім'ях селян та бюргерів існувала дистанція між батьками та дітьми, що виявлялася у вживанні ввічливих форм звертання, особливо до батька. В сільській місцевості вживалося звертання *Ihr* «*Ви*», проте це не було типовим, бо основним увічливим звертанням уже було *Sie*. Родина на той час становила спільноту людей, що займалися зазвичай одним ремеслом [64, 107]. Відомо, що син Карла I Людвіга (курфюрста Пфальцу) у 1661 році мав право називати батька тільки на *Sie* або *Euer Gnaden* «*Ваша милість*». 1811 року вийшов трактат під назвою «Про гріхи звертання Ти між батьками та дітьми». Було встановлено, що «Тикання між батьками та дітьми докорінно змінило природну ієрархію» [66, 109]. Георг Ноеден – автор «Граматики німецької мови» у першому виданні своєї праці 1800 року повідомляє, що діти звертаються до батьків, використовуючи форму звертання *Sie*. У третьому виданні 1816 року автор звертає увагу читачів на той факт, що діти починають звертатися до батьків на *du*.

Такі та подібні приклади можна зустріти і сьогодні. Ініціатива вибору «партнерських» форм звертання і відмова від використання родинних назв відповідно до функцій у сім'ї (*Vater*, *Mutter*, *Großvater*, *Großmutter*, *Tante*, *Onkel*) може пропонуватися як батьками, так і дітьми. Цікаві приклади звертань можна знайти і у творах сучасних німецьких письменників. Так, наприклад, письменниця і журналістка Таня Дюкерс у романі «Ігрова зона» використовує в мовленні своїх персонажів запозичені з англійської звертання *Daddy* «*татку*» і *Dad* «*тату*» [77, 88]. Очевидним є вплив англійської мови на вибір форм звертання, і взагалі в німецькій мові на сучасному етапі використовується велика кількість слів англословного походження, поволі відбувається процес «англіфікації німецької мови». «Денгліш» – «суміш»

німецької та англійської мов, поняття, що використовується для критики, стосовної вживання англійських слів у німецькій мові.

Батьки, звертаючись до дітей, використовують звичні форми, як, наприклад: *Lieber Sohn* «любий сину», *Herz* «серденьку» («Zeit» №35. – 2018, S. 50), *mein Lieber* «мій любий», *Kind* «дитино» («Zeit» №35. – 2018, S. 51), *Kleine* «маленька / маленький» («Zeit» №35. – 2018, S. 50), *Kleiner* «малий», *mein Kind* «моя дитино» («Zeit» №35. – 2018, S. 52), *Liebes* «люба / любий», *Schatz* (власне «скарб») «люба / любий», *Kindchen* «дитинко» («Zeit» №35. – 2018, S. 51). Такі звертання показують батьківську любов до дітей. Подібні приклади загалом типові для будь-якої мови.

При звертанні до родичів, знайомих у німецькій мові вживаними є скорочені імена на зразок *Freddi* (*Alfred*), *Eddi* (*Eduard*), *Hansi* (*Hans*), *Sisi* (*Susanna*) та інші. У німецьких зменшувальних формах простежується тенденція до скорочення слова (порівняймо, скажімо, з українською мовою, де зменшувальні форми імен є ознакою дружніх стосунків, наприклад, у звертаннях на зразок Олю, Петю, Таню та ін.). Німецька мова тяжіє до спрощення форм, про що свідчать і наведені вище форми звертань.

Звертаючись до дітей, використовують імена та пестливі форми імен, утворені за допомогою суфіксів *-chen*, *-lein*, *-se*: *Paulchen*, *Dieterlein*, *Immse*. Так, наприклад, у деяких газетних інтерв'ю бачимо приклади звертання на зразок *Fränzchen* «Францику» («Spiegel» №2. – 2018, S. 40) або *Karlchen* «Карлику» («Spiegel» №2. – 2018, S. 36). Нами зафіксовано різні приклади звертань до дівчинки на ім'я *Liselotte*: *Lotte*, *Lottchen*, *Lottmädchen* («Spiegel» №2. – 2018, S. 45).

Трапляються у звертаннях до дітей, як і в інших мовах, і назви тварин, так, наприклад звертання *Ferkel* «порося» до дитини, адже діти бувають неохайними: *Du Ferkel* «Ту, порося» («Spiegel» №5. – 2018, S. 86). Або ж звертання до дитини, що порівнюється з маленьким ведмедиком *kleiner Bär* «маленький ведмедю» («Spiegel» №5. – 2018, S. 85).

Різні, у тому числі дещо незвичні, форми звертання до сина наводить німецький журналіст і письменник Стефан Шварц. Наприклад, батько і мати можуть сказати синові *Junge* «хлопче»: *Danke, Junge* «Дякую, хлопче» («Zeit» №17. – 2018, S. 10); *Junge, ich kann nicht mehr* «Хлопче, я більше так не можу» («Spiegel» №17. – 2018, S. 11) , а також просто *Sohn* «сину», *Kindchen* «дитинко»: *Gute Nacht, Sohn* «Добраніч, сину»; *Kindchen, was machst du denn da?* «Дитинко, що ти там робиш?» («Spiegel» №17. – 2018, S. 14). Цікаво, що, наприклад, в українській мові, звертання сину може бути використаним не тільки до власного сина, а й людьми старшого віку, скажімо, до юнака, так само, як, наприклад, дочко до незнайомої дівчини. Подібні форми звертань не використовуються стосовно незнайомих молодих осіб у німецькій мові, де правила вживання тих чи тих форм є більшою мірою регламентованими: до них звертаються зі словами *junge Frau* «молода дівчино» або, відповідно, *junger Mann* «молодий чоловіче».

Залежно від віку комунікантів, звертатися на «Ви» прийнято до персони, використовуючи таку конструкцію: *Herr / Frau + Familienname*. Наприклад, *Herr Meier / Frau Schmidt*. Форма звертання *Herr / Frau + Familienname* зазвичай поєднується з привітанням, яка, в свою чергу, варіюється від частини дня. Наприклад, *Guten Morgen, Guten Tag, Guten Abend, Herr Meier / Frau Schmidt*. Якщо мовець не знає прізвища особи, до якої звертається, у цьому випадку не існує нейтральної форми, як у інших мовах, наприклад у французькій *Madame / Monsieur / Mademoiselle*. Тоді використовується проста форма привітання, наприклад *Guten Morgen!, Guten Tag!, Guten Abend!*, або ж форма з нейтральною функцією чи позначенням професії, наприклад *Herr Kollege, Frau Nachbarin, Herr Bürgermeister, Herr Wachtmeister* (до поліцейського), *Kumpel* (розмовна мова), *Sportsfreund* (розмовна мова), *Guten Tag, junger Mann* (розмовна мова, використовується без виокремлення різниці у віці) [65, 175].

Дистантні вокативи детерміновані семантикою влади: щоб увічливо звернутися до адресата, адресант повинен визначити його місце в суспільній

ієрархії. З-поміж дистантних вокативів виділяють такі як *Herr / Frau, Sehr geehrteR Herr / Frau, Sehr geehrteR Herr / Frau Prof. NN, Sehr geehrteR Herr / Frau Prof. Dr. NN* та інші. У процесі комунікації співрозмовники можуть вживати звертання із додаванням титулів (титул, NN). Уживання кліше *Herr / Frau + титул* маркує соціальну дистанцію, характерну для позначення чітко регламентованих взаємин в офіційному спілкуванні: наукове, академічне, військове, медичне, юридичне, адміністративне середовище.

Для того щоб визначити роль дистантних та недистантних звертань у німецькій мові, з'ясувати чи німецькі студенти вживають титул при звертанні до викладачів університету, чи є загалом в німецькій мові вживання титулів важливим, нами було проаналізовано 120 текстів – інтерв'ю 182 номінальних звертання.

Із текстів-інтерв'ю на «Deutsche Welle» нами були виокремлені такі форми звертань: *Sehr geehrteR Herr / Frau Prof. NN, Sehr geehrteR Herr / Frau NN, Lieber Herr Prof. NN, LiebeR Herr / Frau NN, Sehr geehrter Prof. NN, Lieber Prof. NN, Sehr geehrteR Herr / Frau Dr. NN, hallo, Sehr geehrter Herr Professor, Sehr geehrter Herr Professor! Lieber VN!, Guten Tag, Hallo VN, Lieber Herr VN NN, Hallo Herr / Frau NN, Sehr geehrter Herr A.o. Univ. Prof. Mag. Dr. VN NN, Lieber Herr Prof. Dr NN, Lieber Herr N!N (sic!), Lieber VN, Sehr geehrteR Herr / Frau N!N (sic!), Sehr geehrte Herrn Professoren, Guten Tag Herr / Frau NN, Guten Tag Herr Prof. NN, Guten Tag Herr VN NN, Geehrter Herr Professor, Sehr geehrte Damen und Herren, Sehr geehrter Dr. NN, Sehr geehrte Frau Mag. Dr. NN!, Sehr geehrte Mag. a Dr. VN NN!, Sehr geehrte Frau Mag.a Dr.in NN!, Sehr geehte Frau Mag. Dr. VN NN, Sehr geehrter Herr Prof. Dr. NN, Schönen Guten Tag, Lieber Professor, Werter Herr NN, Guten Abend, Herr NN, Guten Abend Herr Dr. NN, Hallo Herr Prof N!N (sic!).*

Як буде показано у наступних підрозділах, німецькі студенти, викладачі, використовують при спілкуванні різні форми звертання та титулування. За допомогою аналізу нами були виокремлені окремі елементи форм звертання, що будуть класифіковані у нашому магістерському

дослідженні. Також ми покажемо, як співвідноситься вживання звертань та титулів у академічних колах.

Аналіз фактичного матеріалу, дібраного нами з текстів-інтерв'ю дає змогу описати особливості використання номінальних звертань у текстах-інтерв'ю, а саме в академічних колах, за формою їх вираження та характером взаємин адресантів. Звертання виконують роль встановлення і підтримування контакту між співрозмовниками, доповнюють найменування осіб, стосунки яких ґрунтуються на різній психологічній дистанції та на певних інтересах.

За допомогою аналізу окремих елементів форм звертання у німецьких текстах - інтерв'ю стає можливим систематизувати та описати їх для того, щоб порівняти між собою. Під час обробки даних було прийняте рішення про застосування таких скорочень: «ÖS» замість «Österreichische StudentInnen», «DS» – «Deutsche Studentinnen», «VN» – «Vorname», «NN» – «Nachname». Такі скорочення як Mag., Dr. und Prof. є загальноприйнятими та допустимими на письмі.

Пропонуємо зробити огляд виокремлених нами найбільш уживаних форм звертання у німецькому академічному колі.

Таблиця 3.1

Найбільш уживані форми звертання у німецькому академічному колі

Форми звертання	Кількість	
Sehr geehrteR Herr/Frau Prof. NN	3	6%
Sehr geehrteR Herr/Frau NN	11	23%
LiebeR Herr/Frau NN	15	31%
Sehr geehrter Prof. NN	1	2%
Sehr geehrteR Herr/Frau Dr. NN	3	6%
Hallo Herr/Frau NN	4	8%
Sehr geehrteR Herr/Frau N!N (sic!)	1	2%
Guten Tag Herr/Frau NN	4	8%

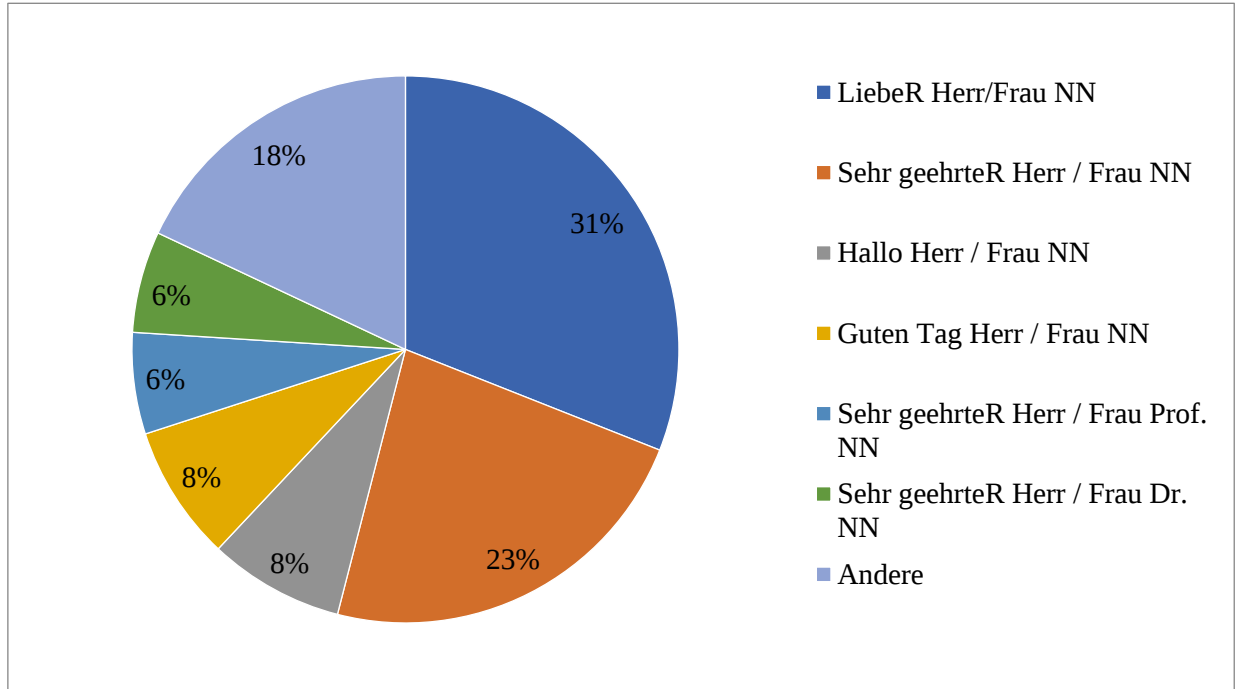
Sehr geehrter Herr Prof. Dr. NN	1	2%
Schönen Guten Tag	1	2%
Lieber Professor	1	2%
Werter Herr NN	2	4%
Guten Abend, Herr NN	1	2%
Guten Abend Herr Dr. NN	1	2%
Разом	49	100%

У наведеній вище таблиці подано огляд усіх виокремлених нами форм звертання серед німецького академічного кола. Найчастіше німецькі студенти при звертанні до викладачів вживають форму *LiebeR Herr / Frau NN* – 31% та *Sehr geehrteR Herr / Frau NN* – 23%, дотримуючись дистанції у привітанні. Такі форми як *Guten Tag Herr / Frau NN* та *Hallo Herr / Frau NN* є менш вживаними, вони зустрічаються у нашій вибірці лише по 4 рази, тобто частота вживання кожної з них становить 8%. Дані форми підкреслюють недистантність у спілкуванні між студентом та викладачем. Форми звертання із додаванням титулів, такі як *Sehr geehrteR Herr / Frau Prof. NN* і *Sehr geehrteR Herr / Frau Dr. NN* є менш типовими для німецьких студентів, вони підкреслюють дистантність та зустрічаються лише у 6% випадків кожна. 4% становить форма звертання до викладача *Werter Herr NN*, що також не є типовою для німецьких студентів, така форма звертання є дистантною. Лише по 2% припадає на кожну із наступних форм звертання: *Sehr geehrter Prof. NN*; *Sehr geehrteR Herr/Frau N!N (sic!)*; *Sehr geehrter Herr Prof. Dr. NN*; *Schönen Guten Tag*; *Lieber Professor*; *Guten Abend, Herr NN*; *Guten Abend Herr Dr. NN*. Такий низький відсоток зумовлений тим, що ці форми звертання виражають чітку дистантність між студентом та викладачем, та надмірним вживанням титулів, що є нетиповим для німецького академічного кола. Для

чіткої ілюстрації зібраних нами даних, було створено кругову діаграму.

Рис. 3.1.

Частота вживання форм звертання у німецькому академічному колі

Можна зробити висновок, що у німецьких текстах – інтерв'ю переважають одні і ті ж форми номінальних звертань, адже у Німеччині дедалі менше уваги приділяється звертанням зі званнями та титулами, порівняно з тим, як це було раніше.

Як було встановлено в ході аналізу фактичного матеріалу, запит інформації, твердження, прохання можуть виступати в ролі як ініціюючого, так і реагуючого комунікативного ходу, в той час як уточнюючий комунікативний хід, питання-здивування, висновок, оцінка, припущення, заперечення мають виключно реагуючий характер. Той чи інший тип комунікативного ходу журналіста, в свою чергу, вимагає від інтерв'ююваного певної реакції.

У ході аналізу інтерв'ю було визначено, що журналісти дуже рідно використовують номінальні звертання, вони присутні тільки на початку інтерв'ю, а в подальшій бесіді – прономінальні звертання. Найчастіше використовують займенник *Sie*, що вказує на ввічливе ставлення до

співрозмовника, але також використовуються займенник *du*, що вказує на дружні та вільні відносини між співбесідниками. У наступному параграфі нами будуть розглянуті приклади з прономінальними звертаннями в текстах інтерв'ю.

3.2 Реалізація прономінальних звертань в німецькій мові на основі текстів інтерв'ю

У міжособистісному спілкуванні вплив на адресата здійснюється за допомогою різних прийомів, описаних в дослідженнях і практичних посібниках з психології, риторики, полеміки, мовної комунікації.

З метою маніпуляції у мовній комунікації можуть використовуватися різні прийоми. Одним з найбільш дієвих є провокаційне запитання, яке широко використовується журналістами в інтерв'ю. У теорії журналістики провокаційні питання поряд з сугестивними, підсилювальними, натякаючими і питаннями-пастками, відносяться до групи поведінкових питань, які «служать для маніпулювання співрозмовником, провокування певних дій з його боку» [23, с. 57]. Особливе місце провокаційні питання займають в інтерв'ю-портреті, безпосередньою метою якого є розкриття особистості співрозмовника.

З огляду на особливу категорію співрозмовників в портретному інтерв'ю, до якої зазвичай належать «зірки», видатні діячі, герої або просто цікаві люди, основне завдання журналіста – не просто проникнути у внутрішній світ героя, зробити подробиці його життя надбанням широкої публіки, а й вивідати ту інформацію, яку він не збирався повідомляти. Ця мета журналіста безпосередньо досягається за допомогою провокуючих мовних дій, які носять навмисний, усвідомлений характер і, як правило, мають негативні наслідки для адресата.

За одиницю дослідження приймалася діалогічна єдність, що складається з ініціації репліки провокаційного характеру журналіста і відповідної репліки співрозмовника.

При визначенні мовної провокації ми дотримуємося точки зору О. С. Іссерс, згідно з якою: «Мовна провокація - це цілеспрямоване, мотивоване, переважно контрольована комунікативна поведінку, спрямована на (1) отримання інформації, яку співрозмовник не бажає повідомляти добровільно, або (2) дестабілізацію його емоційного стану» [19, с. 93]. Це означає, що провокаційні дії журналіста реалізують дві мети: отримати справжню інформацію про співрозмовника і дестабілізувати його емоційний стан. На думку дослідника успіх провокації, як і будь-якої стратегії, оцінюється по перлокутивному ефекту. Відсутність відповідної реакції співрозмовника свідчить про комунікативну невдачу ініціатора.

Переслідуючи свою основну мету, журналіст лише побічно підводить співрозмовника до повідомлення бажаної інформації. Виняток складають висловлювання журналіста з прямим запитом інформації, яка спочатку суперечить нормам етикету і має явний провокаційний підтекст. Незважаючи на те, що такі питання можуть збентежити адресата, поставити його в глухий кут.

Прямі відповіді адресата, що підтверджують або спростовують інформацію, що міститься в питанні, реалізують його головну стратегію – стратегію самопрезентації, а їх відсутність призвела б до комунікативних збоїв і перешкод в інтерв'ю. Реалізація тактики сприяння при реагуванні на провокаційні питання є усвідомленою комунікативною поведінкою адресата і розглядається нами як одна з характерних особливостей інтерв'ю.

Зазначимо, що в пункті 3.1 нами було визначено, що у текстах інтерв'ю найчастіше зустрічаються прономінальні звертання, то у цьому пункті будуть розглянуті саме вони. Так, номінальні звертання включають в себе імена власні та загальні, титули, а прономінальні – особові та присвійні займенники, відповідні дієслівні форми.

Правдива відповідь на провокаційне запитання, яке апелює до власної думки адресата. У цьому випадку співрозмовник рідко відмовляється від своїх слів, крім того коментує або аргументує свою точку зору:

Dennoch schreiben Sie in «Wust und Wahn» – gewiss überzeichnet – dass der Fleischverzicht mit Potenzverlust einhergeht.

Genau, das ist ein Vorurteil, dem man begegnet, dass das Nicht-Essen von Fleisch irgendwie unmännlich sei.

Man kann jetzt nicht so genau sagen, warum, aber das wird immer so angedeutet [65].

У даному прикладі використовується прономінальне ввічливе звертання *Sie*.

Якщо ж провокаційне запитання посилається на інше джерело інформації, громадську думку або ЗМІ, то співрозмовник зазвичай ухиляється від прямої відповіді, демонструючи своє нерозуміння, здивування:

Frau Hobmeier, ich bin ein wenig befangen, weil ich mich mit einer Sexbombe unterhalte.

(lacht) Sexbombe?

So hat Sie der Kritiker der Deutschen Presse-Agentur nach der Premiere des «Jedermann» bezeichnet, und zahlreiche Zeitungen haben seinen Text so übernommen.

Lustig, das habe ich noch gar nicht mitbekommen, dass ich als Sexbombe durch die Presselandschaft geistere (lacht). Aber ich finde es auch nicht schlimm, eine attraktive Wirkung zu haben und als sexy bezeichnet zu werden [56].

У даному випадку ми бачимо номінальне звертання *Frau Hobmeier*, а далі прономінальне звертання *Sie*.

Перша репліка в даному відрізку діалогу є компліментом з номінальним звертанням до жінки, який, за словами О. С. Іссерс, «є емоційною тактикою, що сприяє вирішенню основних стратегічних завдань» [19, с. 178]. Для даної ситуації очевидно використання компліменту в провокаційних цілях з подальшою реакцією подиву адресата. Репліка-посилання на достовірне джерело інформації також призводить до ухильної, іронічної відповіді співрозмовника. Уточнююче запитання, що демонструє здивування або

іронію, ігнорування питання інтерв'юера або непряма відповідь відносяться до мовних прийомів, які реалізують тактику ухилення адресата.

Під ухиленням ми, слідом за М. П. Чурікова, розуміємо «реакцію, яка полягає в уникненні прямої відповіді на поставлене запитання, у відстороненні від публічного коментування явищ і фактів, приховування власної думки з будь-якої проблеми» [45, с. 10]. У наступному уривку інтерв'ю відповідні репліки співрозмовника демонструють явний приклад використання тактики ухилення при відповіді на провокацію:

Sind Sie angekommen, wo Sie immer hinwollten?

Angekommen? Das klingt nach eingegraben. Dann ist das Leben zu Ende.

Haben Sie Angst vor dem Tod?

Es wäre unehrlich zu sagen, man hätte keine Angst. Ich wäre dankbar, wenn es ohne schlimmes Leiden geschehen würde [56].

У даному прикладі використовується прономінальне звертання з провокаційним питанням, які побічно характеризують особистість або поведінку співрозмовника, містять натяк на його негативні якості, які розкриваються у відповідь на репліку героя інтерв'ю. Характерно, що такого роду питання часто не розглядаються адресатом як чиста провокація. Ігнорування провокаційного змісту призводить до досить правдивих відповідей, що супроводжується аргументацією:

Inwiefern hatte Ihr Survival-Leben auch eine egoistische Komponente?

Völlig egoistisch. Ich wollte mehr erleben als andere. Ich konnte mir nie vorstellen, jeden Tag meine kleinen Brötchen in meiner Bäckerei zu backen [64].

Для непрямої характеристики співрозмовника можуть також використовуватися позитивні за формою висловлювання з питальною семантикою. На думку Є. М. Зарецької, спроба отримати інформацію може бути реалізована не тільки через питання, що задається зазвичай, якщо мовець розраховує легко отримати відповідь. Якщо ж співрозмовник не бажає ділитися інформацією, то основою провокаційною мови стає підступність, бажання «переграти» співрозмовника, взяти владу в свої руки, для чого

існують спеціальні прийоми. Перший з них – задати тему, тобто кинути репліку в мовний простір з метою почути, що люди або конкретна людина думає з цього приводу [16, с. 42].

Асиметрія формальної і смислової сторін питальних конструкцій широко використовується в інтерв'ю. За допомогою таких реплік журналіст провокує адресата висловитися з конкретного приводу, щоб на основі отриманої відповіді мати можливість судити про характер співрозмовника:

Schauspieler wollen sich doch auch zeigen, im Mittelpunkt stehen.

Ich nicht. Das ist nie so gewesen und wird es auch nie sein. Für mich war und ist es das Wichtigste, Mitglied einer Gruppe zu sein, ich bin eine absolute Teamspielerin [68].

Питання, що містять пряму, лексично-виражену оцінку особистості співрозмовника, змушують його погодитися, або спростувати закладений в них оцінний компонент. При цьому герой інтерв'ю не соромиться давати собі навіть негативну характеристику:

Sind Sie eigentlich ein eitler Mensch?

«Es geht. Die Dosis ist doch entscheidend. Ein bisschen eitel sollte jeder sein, aber auch nicht zu sehr» [64].

У наступній діалогічній єдності негативна репліка інтерв'юованого має таке ж іронічне забарвлення, як і подальша репліка ухилення від ініційованої журналістом теми:

Sprechen wir doch mal über Ihre ganz persönlichen Laster ...

(lacht) Ganz sicher nicht! Die sind nichts für die Öffentlichkeit ...

... und Dämonen.

Meine Dämonen sind alle «made in Hollywood». Ich will damit sagen, dass ich schon längst mit meinen eigenen Dämonen in Frieden lebe [72].

Досить поширеним засобом провокації є також питання, що виражають недовіру, сумнів журналіста з приводу позиції співрозмовника. Вони також можуть мати іронічну забарвлення і володіють неабияким дискредитуєчим потенціалом. Сформульовані в негативній формі, такі питання спочатку

містять деяке протиріччя, яке провокує адресата на емоційну негативну відповідь. Заперечення адресата може бути як лексично вираженим, так і непрямим, нерідко поєднується з реплікою самовиправдання і розглядається нами як ще один спосіб протидії в інтерв'ю:

Obwohl Sie ordentlich mitmischen, sitzen im Vorstand und im Aufsichtsrat von Sixt bis heute nur Männer.

Wollten Sie nicht auch mal an die Spitze?

Ich bin an der Spitze! Ich führe meinen eigenen Bereich ... Ich brauchte Flexibilität, so dass ich weiterhin am

Ausbau der Firma arbeiten und auch meine Kinder erziehen konnte [71].

Проведене дослідження особливостей звертання та стратегій маніпуляції у текстах німецькомовних інтерв'ю показало, що у текстах інтерв'ю частіше використовуються саме про номінальні звертання *Sie*.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі магістерської роботи було проаналізовано реалізацію номінальних та прономінальних звертань в німецькій мові на основі текстів інтерв'ю.

Нами було визначено, що інтерв'ю, як і будь-який інший жанр в засобах масової інформації, характеризується високим ступенем конвенціональності. Традиційно хід бесіди визначається журналістом, зміст і структура спілкування підпорядковані цілям інтерв'ю, завдання ставляться і виконуються в першу чергу інтерв'юером.

На наш погляд, маніпулятивний потенціал інтерв'ю як жанру мовного спілкування в ЗМІ полягає в наступному. З одного боку, аудиторія отримує можливість безпосередньо сприйняти інформацію, що надійшла від інтерв'юйованого. З іншого боку, інтерв'юер в політичному інтерв'ю може займати різні позиції: демонструвати лояльність по відношенню до поглядів інтерв'юйованого або представляти опозиційний погляд. Тобто погляди і

позиції інтерв'юера впливають на розвиток ходу інтерв'ю, оскільки саме журналіст координує бесіду, а йому, в свою чергу, відведена певна роль в інтерв'ю. Така двояка ситуація створюється з урахуванням цілей інтерв'ю, яке може бути не тільки інформаційним, а й пропагандистським.

Нами було визначено, що основна мета інтерв'ю – отримати інформацію «з перших рук», привернути увагу до певної проблеми (або особи). Основоположні ознаки інтерв'ю: цілеспрямованість бесіди; призначене для поширення в різних видах ЗМІ; публічний характер розмови; суспільна значущість персони інтерв'юйованого; безпосередній контакт співрозмовників; діалогічність: питально-відповідна форма; двоадресність – призначене для інформування двох адресатів, тобто для впливу не тільки на учасників діалогу, але і на читача / глядача.

Нами було визначено, що у текстах інтерв'ю найчастіше зустрічаються прономінальні звертання, то у цьому пункті будуть розглянуті саме вони. Так, номінальні звертання включають в себе імена власні та загальні, титули, а прономінальні – особові та присвійні займенники, відповідні дієслівні форми.

У ході аналізу інтерв'ю було визначено, що журналісти дуже рідно використовують номінальні звертання, вони присутні тільки на початку інтерв'ю, а в подальшій бесіді – прономінальні звертання. Найчастіше використовують займенник *Sie*, що вказує на ввічливе ставлення до співрозмовника, але також використовуються займенник *du*, що вказує на дружні та вільні відносини між співбесідниками.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено теоретичне обґрунтування та аналіз особливостей використання номінальних та прономінальних звертань в німецькій мові на основі текстів інтерв'ю.

Було визначено, що мова як засіб спілкування дозволяє трактувати мову в її єдиній функції – у функції комунікації, яка представляє собою досить складне інтегроване явище (інтегровані всі властивості мови) в життя людського суспільства на різних етапах його розвитку. Комунікативна функція мови була і залишається предметом дослідження в лінгвістиці протягом всієї історії її розвитку. У результаті з'явилася велика кількість інтерпретацій і обґрунтувань як аспектів єдиної функції, так і різних функцій мови в суспільстві. Комунікативна функція мови виражається в тому, що мова служить в якості засобу спілкування людей.

Було розглянуто, що існує тісний зв'язок між розвитком мови та суспільством. Стан суспільства істотно впливає на розвиток мовлення, оскільки відображає соціальну диференціацію, а на його стан впливають демографічні процеси, рівень освіти громадян, розвиток науки тощо. Соціально-політичні зміни в суспільстві не можуть не впливати на мову; це також впливає на засоби звертання.

Термін «звертання» традиційно трактують у двох основних проявах (значеннях): 1) звертання як мовленнєвий акт, тобто ситуація звертання; 2) звертання як мовний матеріал, який виконує цей мовленнєвий акт. Звертання як компонент комунікативної ситуації може виконувати кілька функцій: апелятивну, конотативну, експресивну, фатичну, метамовну, кличну та оцінно-експресивну.

Вивчення мовного акту «звертання» показало, що дане явище швидко реагує на будь-які зміни в соціальному та історичному аспектах. У ряді контактовстановлюючих засобів мови за звертанням закріплений особливий статус. Дана одиниця мовного етикету працює на залучення уваги адресата,

тобто реалізує вокативну функцію, і готує до подальшого сприйняття інформації, обумовлюючи, таким чином, мовний контакт.

Нами було встановлено, що у звертанні важливо наступне: 1) Кому воно спрямоване знайомому або незнайомому; називають людину по імені (прізвищу), за посадою і титулом, якщо вони відомі. 2) Ступінь формальності звертання і можлива дистанція між учасниками дискурсу. 3) Форма мови – письмова або усна. 4) Рівень ввічливості і відносини між учасниками комунікації. 5) Вік адресата, його стать. 6) Правила етикету, прийняті в даній культурі.

Звертання визначається як мовний жанр, призначений для становлення і підтримування міжособистісного контакту. Воно служить для того, щоб співрозмовник звернув увагу на ситуацію. Поряд з функцією адресації звертання визначаються відносини між партнерами по комунікації. Облік цих кореляцій визначає тональність встановленого контакту.

Нами було визначено, що у німецькій мові у формальному звертанні до жінки прийнято використовувати слово *Frau*, по відношенню до чоловіка *Herr*, далі йде прізвище та (або) ім'я; можлива далі учена ступінь, звання в галузі педагогічної, дипломатичної або релігійної служби, дворянський титул, наприклад (з високим ступенем формальності). Форми звертання на *Sie* і *du* зберігають функцію розрізнення за соціальним статусом. Це підтверджується тим фактом, що бюргерське суспільство використовує *Sie*, а *du* висловлює дружні і особисті відносини.

Нами було встановлено, що звертання відрізняється від мовних жанрів вітання і прощання. Незважаючи на те, що вітання і прощання, як і звернення, являються контактними мовними жанрами, вони передають деяку інформацію і мають пропозиціональний зміст. За допомогою привітання мовець виражає значення доброзичливості до адресанта і його соціального статусу, а за допомогою прощання сигналізує, що він зацікавлений в підтримці подальших контактів зі співрозмовником. Слід також відзначити те, що звертання як прагматичний оператор вживається в комунікації без будь-яких передумов.

Мовні жанри вітання і прощання, навпаки, очікуються співбесідником. Їх невживання у відповідних ситуаціях може призвести до психічного дискомфорту і навіть до конфлікту між співрозмовниками або свідчить про соціальну та комунікативну некомпетентність того, хто говорить.

Тож, розгляд засобів звертання в німецькій мові показав: відсутність нейтральної лексеми-звертання, компенсація цієї прогалини за допомогою дієслівних формул звертання, вживання вторинних лексем-звертань і т. д.

Нами було визначено, що інтерв'ю, як і будь-який інший жанр в засобах масової інформації, характеризується високим ступенем конвенціональності. Традиційно хід бесіди визначається журналістом, зміст і структура спілкування підпорядковані цілям інтерв'ю, завдання ставляться і виконуються в першу чергу інтерв'юером.

Нами було визначено, що основна мета інтерв'ю – отримати інформацію «з перших рук», привернути увагу до певної проблеми (або особи). Основоположні ознаки інтерв'ю: цілеспрямованість бесіди; призначене для поширення в різних видах ЗМІ; публічний характер розмови; суспільна значущість персони інтерв'юйованого; безпосередній контакт співрозмовників; діалогічність: питально-відповідна форма; двоадресність – призначене для інформування двох адресатів, тобто для впливу не тільки на учасників діалогу, але і на читача / глядача.

Нами було визначено, що у текстах інтерв'ю найчастіше зустрічаються прономінальні звертання, то у цьому пункті будуть розглянуті саме вони. Так, номінальні звертання включають в себе імена власні та загальні, титули, а прономінальні – особові та присвійні займенники, відповідні дієслівні форми.

У ході аналізу інтерв'ю було визначено, що журналісти дуже рідно використовують номінальні звертання, вони присутні тільки на початку інтерв'ю, а в подальшій бесіді – прономінальні звертання. Найчастіше використовують займенник *Sie*, що вказує на ввічливе ставлення до співрозмовника, але також використовуються займенник *du*, що вказує на дружні та вільні відносини між співбесідниками.

Отже, звертання – це мовна універсалія комунікативно-функціонального характеру. Іншими словами, це один з основних універсальних засобів, що виробляється мовою для забезпечення спілкування між людьми та встановлення зв'язку між виразом і предметом спілкування, інтеграцією різних сторін та компонентів ситуації спілкування в єдину комунікативну дію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алешкина Е. Ю. О связи лексической характеристики обращения с его семантическими функциями / Е. Ю. Алешкина // Лингвистические исследования. Москва, 1990.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. / О. С. Ахманова // Москва: Сов. энциклопедия, 1969. 605 с.
3. Баракова М. Г. Лингвистическая природа и прагмакогнитивные функции обращения: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. / М. Г. Баракова // Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. Москва, 2005. 181 с.
4. Бюлер К. Теория языка. Репрезентативная функция языка. / К. Бюлер // Москва: Прогресс, 1993. 502 с.
5. Бялкина Л. В. Обращение. Русский язык. Энциклопедия. Изд-е 2-е, перераб. и доп. / Под ред. Ю. Н. Караулова. / Л. В. Бялкина // Москва: БРЭ, 1998. С. 276–277.
6. Введенская Л. А. Культура и искусство речи: современная риторика. / Л. А. Введенская // Ростов-на-Дону : Феникс, 1999. 576 с.
7. Величко Н. М. Форми звертання та мовленнєвий етикет (на матеріалі німецької мови). Наукові записки. Вип. 153. Серія: Філологічні науки (мовознавство). / Н. М. Величко // Кропивницький: РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2017. С. 356–357.
8. Воробьев В. В. Лингвокультурология: теория и методы. / В. В. Воробьев // Москва: Изд-во РУДН, 1997. 331 с.
9. Высказывания о красноречии. URL: <http://www.orator.ru/rass16.html>
10. Гадамер Г. Г. Актуальность прекрасного. / Г. Г. Гадамер // Москва: Искусство, 1991. 368 с.
11. Гольдин В. Е. Обращение: теоретические проблемы. / В. Е. Гольдин // Москва: Либроком, 2009. 136 с.

12. Гринишин М. Номінація адресата мовлення як один із засобів позначення соціального статусу людини (на матеріалі художньої прози Івана Франка // Іван Франко: дух, наука, думка, воля : матеріали Міжнародного наукового конгресу присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка. / М. Гринишин // Львів, 2010. Т. 2. С. 228–236.

13. Дорофеева И. В. Английское обращение в системе языка и в дискурсе: автореф. дис. ... канд. филол. наук. / И. В. Дорофеева // Тверь, 2005.

14. Жанэ Д. Социальный подтекст языкового значения. Образные и экспрессивные средства языка (английского, немецкого, французского). / Д. Жанэ // Ростов-на-Дону: РГПИ, 1986. С. 69–76.

15. Загнітко А. П. Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. / А. П. Загнітко // Донецьк: Дон НУ, 1996. – 437 с.

16. Зарецкая Е. Н. Риторика: теория и практика речевой коммуникации. / Е. Н. Зарецкая // Изд-е 4-е. Москва: Дело, 2002. 480 с.

17. Иванова И. В. Жанр интервью : формы бытования и языковые особенности : автореферат диссертации ... кандидата филологических наук : 10.02.01. / И. В. Иванова // Астрахань, 2009. 24 с.

18. Искусство делового общения / Фрэнк Снелл; Пер. С. А. Стрельникова. Москва: Знание, 1990. 64 с.

19. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. Изд. 3-е, стереотипное. / О. С. Иссерс // Москва : Едиториал УРСС, 2003. 284 с.

20. Карцевский С.О. Об асимметричном дуализме лингвистического знака. История языкознания 19 века в очерках и извлечениях. / С.О. Карцевский // Ч. 2. Москва, 1965.

21. Коготкова Т. С. Об обращениях. Письма о словах. / Т. С. Коготкова // Москва: Наука, 1984. С. 41–59.

22. Кожина М. Н. Стилистический энциклопедический словарь русского языка. / М. Н. Кожина // Москва: Наука. 2003.

23. Колесниченко А. В. Практическая журналистика: учеб. пособие. / А. В. Колесниченко // Москва: Изд-во Моск. ун-та, 2008. 179 с.
24. Кон И. Социология личности. / И. Кон // Москва: Политиздат, 1967. 383 с.
25. Корнійко І. В. Звертання як динамічний засіб вираження зверненості мовлення (на матеріалі сучасної німецької мови): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04; / І. В. Корнійко // Київський держ. лінгвістичний ун-т. Київ, 2000. 199 с.
26. Кошкарлова Н. Н. Коммуникативные стратегии и тактики интервьюера и интервьюируемого в гармоничном дискурсе: специфика политического интервью. Ученые записки Забайкальского государственного университета. / Н. Н. Кошкарлова // Серия: Филология, история, востоковедение. 2010. № 3. С. 88-93.
27. Краткий психологический словарь / Под, ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. Ростов-на-Дону: Феникс, 1998.
28. Кронгауз М. А. Обращения как способ моделирования коммуникативного пространства. Логический анализ языка: Образ человека в культуре и языке. / М. А. Кронгауз // Москва, 1999.
29. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. / А. А. Леонтьев // Москва: Русские словари, 2003. 340 с.
30. Леонтьев А. А. Проблема глоттогенеза в современной науке. Энгельс и языкознание. / А. А. Леонтьев // Москва, 1972. С. 135-157.
31. Ломоносов М. В. Краткое руководство к красноречию. Сочинения. / М. В. Ломоносов // Москва: Гос. изд-во худ. лит., 1961. С. 275–479.
32. Макаров М. Л. Основы теории дискурса. / М. Л. Макаров // Москва : Гнозис, 2003. 280 с.
33. Маслова В. А. Лингвокультурология. / В. А. Маслова // Москва: Издательский центр «Академия», 2001. – 208 с.

34. Мирошниченко А. А. Бизнес-коммуникации. Мастерство делового общения: практическое руководство. / А. А. Мирошниченко // Москва: Книжный мир, 2008. 384 с.
35. Оликова М. А. Обращение в современном английском языке: опыт структурно-семантического и социолингвистического анализа: дис. ... канд. филол. наук. 10.02.04. / М. А. Оликова // Київ, 1973. 169 с.
36. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. / Я. Радевич-Винницький // 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Знання, 2006. С. 29–31.
37. Райлянова В. Е. Семантичний простір звертання в сучасній російській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02 ; / В. Е. Райлянова // Дніпропетр. нац. ун-т. Дн., 2001. 17 с.
38. Рыжова Л. П. Коммуникативные функции обращения. Семантика и прагматика синтаксических единств. / Л. П. Рыжова // Калинин, 1981.
39. Сравнительно-историческое языкознание: Учебник для студ. высш. учеб. заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 2005.
40. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантические, прагматические и лингвокультурологические аспекты. / В. Н. Телия // Москва: Школа «Языки русской культуры», 1996. 288 с.
41. Улиш Г. Приветствие и обращение в немецком языке. Grüssen und Anreden im Deutschen. / Г. Улиш // 2001.
42. Федоров А. В. Основы общей теории перевода. (Лингвистические проблемы). Москва. Издательский Дом «Филология Три». / А. В. Федоров // Санкт-Петербург. Филологический факультет СПбГУ, 2002.
43. Формановская Н. И. Прагматическое побуждение и логика языка. «Русский язык за рубежом». / Н. И. Формановская // Москва, 2007.
44. Формановская Н. И. Культура общения и речевой этикет. / Н. И. Формановская // Москва, 2004.
45. Чуриков М. П. Согласие, несогласие, уклонение в аспекте речевого общения (на материале текстов немецких политических интервью): автореф. дисс. ... к. филол. н. / М. П. Чуриков // Пятигорск, 2005. 20 с.

46. Шаховский В. И. О лингвистике эмоций. Язык и эмоции: Сб. науч. тр. Волгогр. гос. пед. ун-та. Волгоград: Перемена. / В. И. Шаховский // 1995. С. 4–15.
47. Шаховский В. И. Эмотивный компонент значения и методы его описания. / В. И. Шаховский // Волгоград: ВГПИ, 1983. 94 с.
48. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням. / С. В. Шевчук, І. В. Клименко // 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Алерта, 2011. 696 с.
49. Штырева С. В. Прагмалингвистическая характеристика интервью (на материале французской прессы) : автореферат диссертации ... кандидата филологических наук. / С. В. Штырева // Москва, 2006. 18 с.
50. Щерба Л. В. Транскрипция иностранных слов и собственных имен и фамилий. Вкн.: Л.В.Щерба. Избранные работы по языкознанию и фонетике. Том 1. Изд.Санкт-Петербургского университета. 2002. С. 153– 161.
51. Якобсон Р. Речевая коммуникация. Избранные работы. / Р. Якобсон // Москва: Прогресс, 1985. С. 306–349.
52. Adelung J. Umständliches Lehrgebäude der deutschen Sprache. / J.Adelung // Leipzig: J. Gottlob, 1782. 684 S.
53. Besch, Werner. Duzen, Siezen, Titulieren. Zur Anrede im Deutschen heute und gestern. Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen. 1998
54. Braun F. Die Leistungsfähigkeit der von Brown / Gilman und Brown / Ford eingeführten anredetheoretischen Kategorien bei der praktischen Analyse von Anredesystemen // Anredeverhalten. / F. Braun // Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1984. S. 41–73.
55. Bravo. URL: <http://www.bravo.de/>
56. Brigitte Hobmeier über Bühne und Buhlschaft. URL: <http://www.noz.de/deutschland-undwelt/kultur/fernsehen/73954989/brigitte-hobmeier-ueber-buehne-und-buhlschaf>
57. Brown P., Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage. / P. Brown, S. Levinson // Cambridge. 1988.

58. Dora Heldt wurde unter Grofimutters Namen zur Bestsellerautorin
URL: <http://www.noz.de/artikel/60150686/dora-heldt-wurde-untergro-mutters-namen-zur-bestsellerautorin>.

59. Fontane Theodor. Ellernklipp. URL:
<http://artefact.lib.ru/library/fontane.htm>.

60. Fritz Karl über seinen speziellen Humor, Wiener Sängerknaben und Fliegenfischer. URL: <http://www.noz.de/deutschland-und-welt/kultur/fernsehen/52419338/fritz-karl-ueber-seinen-spezi-ellen-humor-wiener-saengerknaben-und-flie-genfischer>.

61. Grün Max von der. Friedrich und Friederike oder ist das schon die Liebe? Reinbek bei Hamburg, 1985.

62. Heller Eva. Beim nächsten Mann wird alles anders. / Eva Heller // Frankfurt am Main, 1987.

63. Interview mit junger Sängerin Lena : „Ich war eigentlich immer tierisch brav“. URL: <http://www.noz.de/deutsch-land-und-welt/vermishtes/musik/53406442/lena-ich-war-eigentlich-immer-tierisch-brav>.

64. Interview mit Rüdiger Nehberg. URL: <http://www.planet-interview.de/interviews/ruedigernehberg/35196/>

65. Jakob Hein über Tierfilme und Wiener Schnitzel. URL: <http://www.planet-interview.de/interviews/jakob-hein/35474/>

66. Johann Wolfgang von Goethe Faust, Der Tragödie erster Teil. URL: http://www.digbib.org/Johann_Wolfgang_von_Goethe_1749/Faust_I_.pdf

67. Jung W. Grammatik der deutschen Sprache. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1966. XII, 518 S.

68. Karoline Eichhorn über ihre Abneigung gegen Bettszenen und Knochenbrüche. URL: <http://www.noz.de/deutschland-und-welt/kultur/femsehen/51735602/karoline-eichhorn-ueber-ih-re-abneigung-gegen-bettszenen-und-knochen-brueche>.

69. Kohz A. Linguistische Aspekte des Anredeverhaltens. Untersuchungen am Deutschen und Schwedischen mit einer selektiven Biographie zur Linguistik der Anrede und des Grußes. / A. Kohz // Tübingen: Narr, 1982. 144 S.
70. Kohz A. Markiertheit, Normalität und Natürlichkeit von Anredeformen. In W. Winter, Hrsg., Anredeverhalten. / A. Kohz // Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1984. – S. 25–40.
71. Regine Sixt im FOCUS-Online-Interview : „Zu viel Emanzipation ist auch nicht gut“ URL: http://www.focus.de/finanzen/karriere/dld-women-2012/regine-sixt-im-focus-online-interview-zu-viel-emanzipation-ist-auch-nicht-gut_aid_%20781619.html
72. Schauspieler Liam Neeson im Interview : „Ich bin zwar nicht schon, aber hollisch attraktiv!“ URL: http://www.focus.de/kultur/kino_tv/tid-25477/schauspieler-liam-neeson-im-interview-ich-bin-zwar-nicht-schoen-aber-hoellisch-attraktiv_aid_%20735912.html.
73. Spillner B. Anreden und Grußformen im Deutschen // Zeitschrift des Verbandes Polnischer Germanisten. / B.Spillner // № 5. 2014.
74. Tatjana Yudina. Höflichkeit in der wissenschaftlichen Diskussion : Deutsch Russisch kontrastiv / Tatjana Yudina // Sprachliche Höflichkeit in interkultureller Kommunikation. – Fr/M. Höflichkeit, 2009. – S. 191 – 200.
75. Tomiczek E. Grzeczność po niemiecku i po polsku. Glosa do kultury tytułowania i zwracania się do innych : wykład prof. Eugeniusza Tomiczka 2010.
76. Uhlisch, Gerda et al. Grüßen und Anreden im Deutschen. Moskau, 1998.
77. Wunderlich D. Grundlagen der Linguistik. Hamburg: Buske Verlag, 1974. 411 S.
78. Zweig Stefan. Brief einer Unbekannten. / Stefan Zweig // Moskau, 2004.

SUMMARY

The research work “Use of nominal and pronominal forms of Appeal in German language” deals with the question of analysis of the peculiarities of the use of nominal and pronominal appeals in the German language on the basis of interview texts. The usage of nominal and pronominal appeals as linguistic problem was a long time left out of the attention of linguists and requires detailed study.

The purpose of the work is theoretically to substantiate and analyze the peculiarities of the use of nominal and pronominal appeals in the German language (based on the texts of the interview).

In accordance with the purpose of thesis, there is a list of the thesis objectives:

- to consider the place and role of appeals in language;
- to describe the functions of appeals from a linguistic point of view;
- to describe the appeal as a means of expressing emotional appreciation;
- to describe a historical overview of the formation and development of appeals in German;
- to describe the means of appeals in German;
- to consider the use of forms of appeals in different communicative situations;
- to analyze the implementation of nominal and pronominal appeals in German on the basis of interview texts.

The object of research is the category of appeals.

The subject of the work is the peculiarities of the use of nominal and pronominal appeals in the German language.

The applied methods in this theoretical study of nominal and pronominal appeals in the German language, were linguistic observation and analytical description (necessary for the consideration of any language units), semantic, comparative analysis.

The material used in the study contains 120 interview texts sampled from “Deutsche Welle”. The total amount of analysed appeals contains 120 items.

The work consists of an introduction, three chapters, conclusions to sections, general conclusions and a list of literature, methodical appendix.

ДОДАТКИ**ДОДАТОК А****Методичний комплекс**

Вправа 1: умовно-комунікативна, рецептивно-репродуктивна.

Режим виконання: індивідуальний, фронтальний.

Вид контролю: з боку викладача, взаємоконтроль.

Інструкція: Ergänze die fehlenden Anredepronomen und achte dabei auf die Groß- und Kleinschreibung!

Lieber Herr Schmidt,

es wird ja höchste Zeit, dass ich auf Brief antworte. Sicherlich wundert es schon, dass so lange kein Lebenszeichen von mir bekommen haben.

Der Umzug war ziemlich stressig, das kann ich sagen! In der neuen Schule habe ich mich schon ganz gut eingelebt, aber den richtigen Sportverein suche ich immer noch. Schade, dass ich nicht mit und dem Verein ins Trainingslager fahren konnte. Verbringen dieses Jahr Urlaub eigentlich wieder in England? Wenn ja: Schreiben mir doch bitte wieder eine schöne Postkarte für meine Sammlung.

Fast hätte ich's vergessen: Vielen Dank für das tolle Geburtstagsgeschenk! Bei den anderen aus dem Verein möchte ich mich noch einmal extra bedanken. Bitte geben die Karte an sie weiter.

Es grüßt recht herzlich

Dominik Mayer

Вправа 2: умовно-комунікативна, рецептивно-репродуктивна.

Режим виконання: індивідуальний, фронтальний.

Вид контролю: з боку викладача, взаємоконтроль.

Інструкція: Wie ist es richtig: Sie oder sie? Ihnen oder ihnen? Trage die Wörter richtig ein.

Sehr geehrter Herr Schwarz,

im Namen der Klasse 5c schreibe ich diesen Brief. Wie gestern sagten, wollen uns morgen eine Mathearbeit schreiben lassen. Die meisten Schüler haben aber die Aufgaben noch nicht verstanden. Können uns nicht noch einmal erklären, wie man richtig löst? Wir wären sehr dankbar, wenn die Arbeit um eine Woche verschieben könnten. Viele Schüler haben einfach Angst davor, dass sonst eine Fünf schreiben würden. Das könnte die Mathenote im nächsten Zeugnis verderben. Und würde es bestimmt auch nicht gefallen, wenn die Arbeit schlecht ausfiele. Denken also noch einmal darüber nach, ob den Termin nicht verlegen können.

Mit freundlichen Grüßen

Ingo Redlich

(Klassensprecher der 5c)

Вправа 3: умовно-комунікативна, рецептивно-репродуктивна.

Режим виконання: індивідуальний, фронтальний.

Вид контролю: з боку викладача, взаємоконтроль.

Інструкція: Hier hat wieder so ein Muggle am Brief herumgezaubert. Kannst du die richtigen Anredepronomen einsetzen?

Lieber Harry!

Ron hat mir von seinem Anruf bei deinem Onkel Vernon berichtet. Ich hoffe, es geht dir gut und ie haben eine Knochen heil gelassen. Ich verbringe die Ferien in Frankreich und wusste nicht, wie ich dir diesen Brief schicken sollte – was, wenn ie ihn am Zoll geöffnet hätten? Doch dann tauchte deine Eule Hedwig auf. So ein Glück, ich glaube, ie wollte sichergehen, dass u zur Abwechslung mal was zu einem Geburtstag bekommst. Vor meiner Abreise habe ich ein Schreiben von Direktor Dumbledore erhalten:

„Sehr geehrtes Fräulein Granger,

bitte beachten ie, dass das neue Schuljahr am ersten September beginnt. Der Hogwarts – Express fährt, wie hnen bekannt ist, am Bahnhof King’s Cross, elf Uhr, Gleis neununddreiviertel ab. Ich hoffe, dass ie schon hre Bücher für das nächste Schuljahr besorgt haben. Es ist hnen im kommenden Schuljahr erlaubt, das Dorf Hogsmeade zu besuchen. Bitte geben ie die beigefügte Zustimmungserklärung zur Unterschrift hren Eltern oder einem hrer Erziehungsberechtigten.“

Sicherlich hast u dieses Schreiben auch bekommen. Werden ein Onkel und eine Tante die Erklärung unterschreiben? Ich hoffe es für ich. Ron sagte, er sei in der letzten Ferienwoche in London. Kannst u auch kommen? Ich würde mich sehr freuen, wenn es klappt, ansonsten sehen wir ns am ersten September im Express.

Alles Liebe

eine Hermine

Вправа 4: умовно-комунікативна, рецептивно-репродуктивна.

Режим виконання: парний.

Вид контролю: з боку викладача, самоконтроль.

Інструкція: Stelle die gleichen Fragen mit den Anredepronomen „Sie“. Antworte auf die Fragen.

Spielst du gern Ball?

Hast du gern Ball gespielt?

Zeichnest du gut?

Hast du gestern gezeichnet?

Arbeitest du im Hof oder im Garten?

Hast du im Hof gearbeitet?

Antwortest du in der Stunde gut?

Hast du gestern gut geantwortet?

Machst du die Hausaufgabe schnell?

Hast du schon deine Hausaufgabe gemacht?

Вправа 5: умовно-комунікативна, рецептивно-репродуктивна.

Режим виконання: парний.

Вид контролю: з боку викладача, самоконтроль.

Інструкція: Lese das Interview mit Jessica und markiere den Anredepronomen.

1. *Hallo, Jessica, wie alt bist du?*

-Ich werde am 13.Mai 2022 16 Jahre alt.

2. *In welche Klasse gehst du?*

- In die 9. Klasse

3. *Gehst du gern in die Schule?*

- Im Grunde gehe ich schon gerne in die Schule, doch an manchen Tagen wird es mir manchmal zu viel Stress.

4. *Welche sind deine Lieblingsfächer?*

- Sprachen, Kunst und viel mehr.

5. *Welche Fächer gefallen dir nicht und warum?*

- Sport, weil ich es nicht kann.

6. *Wie viele Unterrichtsstunden hast du jeden Tag?*

- Montag, Dienstag und Donnerstag habe ich sieben Stunden, Mittwoch und Freitag sechs.

7. *Welche Noten hast du in deinem Schulzeugnis?*

- Ich habe gute Noten.

8. *Was willst du in diesen Sommerferien machen?*

- In den Urlaub nach Deutschland mit meiner Freundin fahren.

9. *Hast du viel Freizeit? Was machst du in deiner Freizeit?*

- Ich habe nicht viel Freizeit, weil ich viel lernen muss. In der wenigen Freizeit treffe ich mich mit Freunden, wir gehen zum Tanz.

Вправа 6: умовно-комунікативна, рецептивно-репродуктивна.

Режим виконання: індивідуальний.

Вид контролю: з боку викладача, самоконтроль.

Інструкція: Übersetzt die Sätze. Markiere Anredepronomen in der Höflichkeitsform.

1. В якому класі ти навчаєшся?
2. Як Ви проводите свої вихідні дні?
3. Дорога подруго, чи не бажаєш ти відвідати зі мною виставу цієї суботи?
4. Любий друже, допоможи мені, будь-ласка, з математикою.
5. Пане Шмідт, щиро дякую Вам за Вашу допомогу.

6. Пані Ольга, ви сьогодні дуже гарно виглядаєте!
7. Шановний Олег Іванович, прийдіть будь-ласка в середу на 12.00 на батьківські збори.
8. Де ти бажаєш провести цього року свої літні канікули?
9. Дорогий Колего, чи не зміг би ти помінятися зі мною зміною наступного тижня?
10. Шановна Віра Іванівна, від щирого серця ми вітаємо вас з Днем народження.
11. Любі діти, хто бажає наступного місяця поїхати на екскурсію до Києва?
12. Пані та панове, ми зібралися сьогодні, щоб вирішити одне дуже складне питання.

Вправа 7: умовно-комунікативна, рецептивно-репродуктивна.

Режим виконання: парний.

Вид контролю: з боку викладача, самоконтроль.

Інструкція: Streiche die fünf falsch geschriebenen Anredepronomen durch. Schreibe sie richtig daneben.

Von:	klasse3a@grundschule.de
Betreff:	Umweltschutz
Sehr geehrter Herr Strauch, wir wollten anfragen, ob sie uns bei unserem Projekt „Umweltschutz geht alle an“ unterstützen? Wir würden gerne von ihnen wissen, was wir für den Umweltschutz tun können. Hätten sie in diesem Monat noch einen freien Termin? Wir freuen uns auf ihre Ideen. Viele Grüße ihre Klasse 3a	

Вправа 8: умовно-комунікативна, рецептивно-репродуктивна.

Режим виконання: індивідуальний.

Вид контролю: з боку викладача, взаємоконтроль.

Інструкція: Wie lautet das in der Höflichkeitsform? Schreibe folgende Fragen in der 3. Person Plural „Sie“.

Z.B. *Wohin gehst du?*

Wohin gehen Sie?

1. Was hast du?
2. Bist du verheiratet?
3. Wohnst du noch in Ukraine?
4. Bist du hier der Chef?
5. Kommst du aus Russland?
6. Wohnst du in der Stadt?
7. Hast du morgen frei?
8. Kommst du mich morgen besuchen?
9. Gehst du heute zum Arzt?
10. Bist du krank?
11. Woher kommst du?
12. Hast du Familie?
13. Wie alt bist du?

Вправа 9: умовно-комунікативна, рецептивно-репродуктивна.

Режим виконання: індивідуальний, фронтальний.

Вид контролю: з боку викладача, взаємоконтроль.

Інструкція: Schaffe Aufforderungen und Bitten mit der Anrede „Du“.

Setzen Sie sich! Hören Sie auf! Gehen Sie spielen! Schreien Sie nicht so laut!
 Fangen Sie mit dem Essen an! Schreiben Sie mir öfter! Kosten Sie dieses Gericht!
 Kommen Sie morgen! Fragen Sie Ihre Freundin. Kommen Sie essen! Machen Sie
 den Fernseher leiser! Übersetze Sie genauer! Fragen Sie mich schneller! Sprechen
 Sie deutlicher aus! Antworten Sie ausführlicher! Schreiben Sie besser! Arbeiten
 Sie bitte schneller! Kommen Sie bitte schneller!

Вправа 10: умовно-комунікативна, рецептивно-репродуктивна.

Режим виконання: парний.

Вид контролю: з боку викладача, взаємоконтроль.

Інструкція: Ergänze die Sätze mit höflichen Anredeformen oder Anreden mit Namen.

a) Du, _____ wo ist denn dein Mann? Er wollte doch auch mitkommen.

Er kommt gleich. Er wollte nur noch schnell seine Schwester anrufen.

b) Herr _____, darf ich Ihnen meine Frau vorstellen? _____ Schatz, das ist
 _____ Schmidt, mein Chef.

c) Oh je, _____, was ist denn mit deinem Bein passiert?

Gebrochen. Ich bin vom Fahrrad gefallen.

d) Hallo, _____ Bader. Wir haben die letzten Tage oft an Sie gedacht.

Wie geht es denn Ihrer _____?

Viel besser, danke.

e) Meine liebe _____, habt ihr eure Hausaufgabe schon gemacht?

Noch ein paar Minuten und wir sind bereit.

(Frau, Schmidt, Magdalena, Kinder, Frau, Herr, Anna, Herr)

